

תּוֹשׁ חוֹדֶשׁ
ELUL
TIŠRI
ROŠ CHODEŠ

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

לשנה טובה תכתבו ותחתמו

Marc Chagall: *Chvála stvoření*, část chrámového okna v Mohuči, 1981 (viz str. 8–9, 15).

TRYZNA KEVER AVOT

Zářijová tryzna v Terezíně na památku našich blízkých zavražděných během šoa se koná v neděli **13. září** od 11 hodin.

Objednávky na dopravu, kterou zajišťuje rabinát ŽOP, přijímáme do 8. září. Sraz je 13. 9. v 9.15 před budovou ŽOP, Maise-lova 18, Praha 1. Více informací a objednávkou dopravy u slečny Alžběty Novákové na telefonním čísle 224 800 849 nebo novakova@kehilaprag.cz.

EVROPSKÝ DEN ŽIDOVSKÉ KULTURY

Letos se Evropský den židovské kultury koná v neděli **6. září**; řada měst a obcí pro něj připravuje zvláštní program. Jsou to například:

Brno (tř. Kpt. Jaroše 3): Den otevřených dveří v brněnské pobožce VKC pražského Židovského muzea. Připraveno a pořádáno ve spolupráci se ŽO Brno: 10–15.00 možnost seznámení s činnostmi centra, volný vstup do židovské rituální lázně mikve. 11.30 ukázka dílny Badatel (povídání o židovských tradicích). Vstup volný.

Brněnská synagoga (Skořepka 13): v 10 a ve 13.00 komentované prohlídky.

Jičín (synagoga): od 17.00 vystoupí skupina **Mišpacha** z Prahy.

Turnov (synagoga): od 18.00: koncert skupiny **Létající rabín Židovská hudba východní Evropy**. Vstupné 80 Kč.

Teplice: 8. 9. – organizuje 7. ročník **Dnů židovské kuchyně** v Hotelu Prince de Ligne.

Liberec: 9. 9. v 18.00 v Památníku obětem šoa pořad **Mame-lošn to je jidiš. Dnes v písničkách**. Účinkující: zpěv **Hana Frejková**, kytara **Michal Hromek**, host: zpěv **Marianna Borecká**.

Zájemci, kteří by se chtěli EDŽK účastnit, mohou kontaktovat Petera Gyoriho – info@bejt-praha.cz.

NADAČNÍ FOND OBĚTEM HOLOCAUSTU

NFOH vyhláší výběrové řízení na podporu projektů v programech:

Péče – program podpory projektů sociálně-zdravotní péče se zvláštním zřetelem k potřebám těch, kteří přežili holocaust.

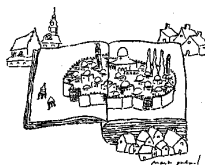
Připomínka – Program podpory projektů sloužících k důstojné připomínce obětí holocaustu a ke vzdělávání o holocaustu.

Obnova – Program na podporu projektů rekonstrukce, obnovy a zachování židovských památek.

Budoucnost – Program podpory projektů vzdělávacích aktivit v judaismu a rozvoj židovských komunit.

Uzávěrka pro příjem žádostí je 23. září 2009.

AKTUALITY

Další informace získáte u koordinátorek programů: **Péče, Připomínka a Budoucnost**: Andrea Fictumová, e-mail: fictumova@fondholocaust.cz, tel.: 224 261 573, 737 905 629, fax: 224 262 563, www.fondholocaust.cz. **Obnova**: Marta Malá, e-mail: mala@fondholocaust.cz, tel.: 224 261 615, 777 331 937, fax a www viz výše.

WINTON TRAIN ODJÍZDÍ

Dne **1. září** v 9.01 hodin odjíždí z Wilsonova nádraží historický vlak připomínající statečný čin Sira Nicholase Wintona, který roku 1939 zorganizoval záchrannou akci pro 669 převážně židovských dětí. Slavnostní akce začíná již v 8 hodin zahájením a tiskovou konferencí, krátkým projevem bývalého prezidenta České republiky Václava Havla a generálního ředitele Českých drah Petra Žaludy. Poté bude na 1. nástupišti odhalena socha Nicholase Wintona a zpřístupněna výstava studentských děl na téma *Inspirace dobrem*. Čtyřdenní cesta vlakem, jenž jede po trase Praha – Norimberk – Kolín nad Rýnem – Hoek van Holland – Harwich – Londýn, vyvrcholí na nádraží Liverpool Street Station, kde by cestující měl očekávat sám Sir Nicholas. (Více na www.wintontrain.eu.) *red*

PRAŽSKÝ VÍKEND ECJS

Na přelomu července a srpna si dalo na 230 židovských studentů z řady evropských zemí, ze zámoří a Izraele dostaveníčko v pražském hotelu Crown Plaza. To *Evropské centrum židovských studentů* (European Centre of Jewish Students, ECJS) se sídlem v Bruselu sezvalo zájemce pod heslem „Léto je zde“ do Prahy připomenout si čtyři sta let od smrti pražského Maharala, strávit pozoruhodný šabat ve společnosti kamarádů a kamarádek, prohlédnout si pamětihodnosti metropole, předně samozřejmě ty židovské, ale také okusit pražský noční život, diskotéky nevyjímaje. To vše díky neutuchající péči a pozornosti Bonnie Shayové, kanadsko-izraelské dobrovolnice

působící v belgické centrále organizace, a desítky jejích dalších spolupracovníků a spolupracovnic. Je zajímavé, že tak velká židovská sešlost, od pátku 31. 7. do pondělí 3. 8., proběhla zjevně bez jakéhokoliv kontaktu, součinnosti či pozornosti pražských židovských struktur, ŽOP, rabinátu, Bejt Praha či jiných. Pravda s jednou výjimkou, šabatové bohoslužby vedl rabin Manis Barash z pražského Chabadu.

Průběh šabatu osvěžila řízená degustace košer vín z produkce Vinařství Dvořáček z Mikulčic u Hodonína. Majitel a producent Luboš Dvořáček seznámil přítomné s obecnou technologií výroby vín, pravidly pro hodnocení a specialitou své firmy, výrobou moravských košer vín pod supervizí a za pomoci dřívějšího brněnského, nyní pražského rabína M. Ch. Kollera a jeho několika pražských spolupracovníků. Půldruhé stovky přítomných mělo možnost ochutnat poté víno Chardonnay pozdní sběr 2006, Modrý portugal a Cabernet Sauvignon 2006, nalávali a obsluhovali dobrovolníci (hoši i dívky) z řad posluchačů. Po skončení večerní havdaly zájemci mohli testované vzorky zakoupit v improvizovaném stánku v hotelové hale. A zájem byl, přinejmenším o zajímavý suvenýr z Prahy pro přátele a známé, ale nechyběly ani sondážní rozhovory o možnostech vývozu do vinařské velmoci – Francie.

Závěrem této minireportáže jen maličké otazník, možná podnět. Na seznamu představitelů ECJS je slušná řádka jmen a zemí, počínaje (podle anglické abecedy) Rakouskem a konče Ukrajinou, včetně Slovenska. Značka CZ zatím chybí. Co na to např. ČUŽM? A kdyby náhodou, adresa zní www.ecjs.org. *pw*

OBSAH

- Novoroční dopis vrchního rabína 3**
Sidry pro tento měsíc 4–5
Holocaust nebyl nevyhnutelný
 rozhovor s Jehudou Bauerem **6–7**
Úvahy o holocaustu – recenze 7, 14
Aškenazim: výlet do minulosti
 a přítomnosti německého Porýní **8–9, 15**
- Golem a jeho proměny*
 o dvou pražských výstavách **10–11**
Rabi Löw v očích vědců 12–13, 17
Ateistům s láskou
 polemika s filosofem
 Bělohradským **16**
Kežmarok 16
Nešťastné věno... a další události 18
Izrael: Po 6. sjezdu Fatahu 19
 Kalendárium **20**
 Zprávy, inzerce **21–23**
 Zprávy ze světa **24**

Vážení přátelé, minulý rok proběhl ve znamení příprav 400. jubilea úmrtí bezpochyby největší osobnosti, která kdy krášlila židovskou obec v Praze. Je tedy správné a chvályhodné, že jeho životu a době, v níž působil, věnovalo Židovské muzeum výstavu a obsáhlou publikaci a Židovská obec v Praze uspořádala ke dni jubilea celosvětovou konferenci a rabínský seminář o jeho díle. Rabi Jehuda Liva ben Becalel však nepůsobil jenom v Praze. Po dvacet let byl předtím vrchním moravským rabínem a během svého pražského působení řídil podvkrát židovskou komunitu v Polsku. Již proto bychom si měli uvědomit, že ho k Praze nepoutaly nějaké vlastenecké city, ale že sloužil svému lidu tam, kde ho bylo momentálně zapotřebí. Nebyl to ani lid polský, ani moravský a ani český, jemuž v prvním plánu sloužil. Byl učitelem v diaspoře rozptýleného národa a jemu věnoval všechnu svou fyzickou a duchovní energii od mládí do vysokého věku.

CO JE ČLOVĚK

Ať již šlo o duchovní vedení té které židovské komunity nebo o snahu prosadit pedagogické reformy nebo o jeho literární odkaz, všechno to má jediný svorník a jediný pramen. Jediný pramen, že vyvolenost židovského národa je objektivní daností, nezávislou na lidské volbě, nebo dokonce hříchu, a jediný svorník, že se proto Izrael, zbavený své koruny, nemá co obávat, že by jej Bůh zavrhl, jak to slyší ze všech stran a jak o tom zdánlivě svědčí jeho rozptýlení mezi národy a opovržení, jehož se mu od nich dostává. Přestože je trestán galutem, má si být i v tomto předlouhém galutu vědom svého poslání a konečného cíle. Nebyl v šestnáctém století jediný, kdo cítil totéž, co autor písně *Lecha dodi*, jíž od té doby vítáme každý šabat a spolu s ním i vykoupení. Ale jestliže rabi Šlomo Halevi Alkabec zpíval *Probuď se, povstaň z prachu, oděj se do šatu své krásy, lidé můj*, pražský Maharal ví v objektivní nutnosti vykoupení kladl ve všech svých spisech argument za argumentem a prakticky k tomuto cíli pracoval výchovou staré i mladé generace.

Je známo, že bojoval proti oblíbenému *pilpulu* při studiu talmudských textů a prosazoval návrat k základním textům samotné Tóry a Mišny a jejich myšlenkovému a halachickému odkazu. Nedělal to však jenom proto, že by mu připadalo ulpění na logické hře zavržením samo o sobě. Chápal učení Tóry v celém jejím rozsahu až po středověké *rišonim* za jedinou výzbroj národa jako celku a každého židovského jednotlivce a za jejich páteř. V této souvislosti je nutné zmínit, že na rozdíl od svého předchůdce, velkého Rambama, spatřoval podobnost člověka s jeho stvořitelem v jeho vzpřímené postavě, jíž se liší ode

všech v podstatě lezoucích zvířat, a nikoliv v jeho rozumu. Vertikalita vzpřímené postavy na první pohled zdůrazňuje postavení člověka v přírodě a dává všem ostatním bytostem na vědomí, že člověk je jejich pánem, jako je Bůh pánem celého univerza včetně člověka. Člověk je postaven do pozice pána, pro nějž a kvůli němuž bylo stvořeno, a z toho také vyplývají jeho povinnosti jak vůči ostatním stvořením, tak k jejich společnému stvořiteli. A Maharal, jako by se rozhlížel po pražském ghettu, zdůrazňuje každé z těch napohled ztracených duší, trmácejících se s ohnutými zády

NOVOROČNÍ DOPIS

vrchního rabína Efraima Sidona

v jeho branách: *Atem kruim adam!* Člověk, to jste vy! Ale jak to myslí?

KDO JE ČLOVĚK

Řekněme rovnou, že tento výrok rabího Šimona bar Jochaj v traktátu *Jevamot 61a* je citován v nejedné antisemitské knize jako důkaz, že Židé považují ostatní lidi za dobytce. Vzhledem k Maharalovu centrálnímu tématu výjimečnosti Izraele v celém Božím stvoření je třeba se podívat, v jaké souvislosti tento výrok padl. Ve sporu mezi *tanaim*, zdali hroby *nochrin* (pohanů) rituálně znečišťují jako hroby Židů, se všichni shodli na tom, že znečišťují jak dotykem, tak při nesení, ale pokud jde o stan, v němž se nalézá mrtvola pohana, namítal rabi Šimon bar Jochaj, že se slova Písma o *člověku, jenž země ve stanu*, vztahují výhradně na Žida. *Hroby nochrin rituálně znečišťují ve stanu*, argumentoval, *poněvadž je řečeno: Můj brav, brav na mé pastvině, člověk jste (Ez 34,31). To znamená: Vy jste pojmenováni „člověk“ a cizí nejsou pojmenováni „člověk“!* Většina učenců jeho argument odmítala citacemi z Písma, které pojmu „člověk“ používá nejen pro Židy. Jednou dokonce v souvislosti s povinností rituální očisty po válce s Midjánci, při níž nepadl jediný muž z Izraele. Rabín uzavřel spor tím, že *jako v případě dotyku a nesení nevyjímá Písmo pohany z kategorie člověk ani v případě, kdy výslovně mluví o nauce o člověku, jenž země ve stanu: Každý, kdo přijde do toho stanu a každý kdo ve stanu je, bude sedm dní nečistý.*

Maharal zastává stanovisko rabího Šimona bar Jochaj již ve svém prvním díle *Gur arje: Věz, že je rozdíl mezi zvířaty a lidmi, poněvadž živočichové jsou hmotní, zatímco člověk, v němž je transcendentní duše, není tak hmotný jako (zbývající) živočichové. A to je mýněno slovy: Vy jste pojmenováni „člověk“ a ostatní národy nejsou pojmenovány „člověk“, poněvadž duše příslušníků ostatních národů, ačko-*

liv to jsou samozřejmě lidé, není transcendentní, ale ponořená do hmoty. Ve své poslední knize *Necach Jisrael* to pak vysvětluje nejen tím, že mezi Nežidy je obvyklá sexuální nevázanost a Židé mají v tomto směru závažná omezení, ale připomíná, že *člověk byl stvořen naposled, poněvadž je hmotnému světu transcendentní formující silou, a je tak zdokonalením pro ty „dolní“.* Totéž nalezneš u Izraele, jelikož i oni byli stvořeni jako poslední z národů a mají v tomto směru vlastnost člověka, jenž byl stvořen jako poslední z živočichů. Na jiném místě pak vysvětluje, co míní *duši*, respektive *formou ponořenou do hmoty*, jež je charakteristická pro jiné národy, a *duši*, respektive *formou, od hmoty oddělenou*, jež je objektivně charakteristická pro Izrael z hlediska smyslu jeho stvoření. Krátce řečeno,

vidí službu Izraele v tom, že obecně lidské formující síle, ponořené do hmoty, poskytuje duchovní sílu, vyplývající z jeho objektivně daného a ničím nezrušitelného sepětí s transcendentním Bohem. Tolik k maharalovskému čtyřstému výročí v roce, který právě minul.

CO SE ZMĚNILO

Blížíme se však k výročí dvacetkrát nižšímu, které se nás zdánlivě týká víc. Pro ty starší z vás neřeknu nic nového, že mi díky oněm dvaceti letům od pádu železné opony připadá najednou i dvacet let první republiky jako strašně krátká doba! Těch padesát let mezi tím mi v porovnání s tím přijde jako malá věčnost. Vždyť také zpočátku, ponechám-li stranou hrůzu šoa a světové války, se kdekdo utěšoval, že to nemůže dlouho vydržet, a nakonec už nikdo nechtěl věřit, že to tak nezůstane navěky. Bezútěšný pocit, že nemáme co očekávat a že malá židovská komunita v Československu nemá žádnou budoucnost, se promítal do myšlení všech Židů. Jak těch, kdo se k nějaké židovské obci hlásili, tak mnohem většího počtu takových, kteří v tom neviděli smysl. S odstupem času se není ani co divit. Ale změnilo se vůbec něco? Ano, změnilo se hodně. Ale změnili jsme se my? Vždycky, když se mě ptají, jak se cítím na místě pražského Maharala, odpovídám, že jako mravenec, a vůbec nepřeháním. V jednom jsem se ale jako rabín na jeho místě snažil mu podobat: pozvednout naše sebevědomí zase z prachu. Bylo by asi předčasné si zoufat, že se mi to nepovedlo a že mi ne vždy bylo správně rozuměno. Přesto vás na sklonku maharalovského roku a na počátku r. 5770 prosím, abyste si vzpomněli, že máte transcendentní duši a že to, co dává smysl vašemu osobnímu životu, není ani v době hospodářské recese v první řadě pohroužení se do materiálních starostí! *Atem kruim adam!*

Buďte zapsáni a zapečetěni k dobrému roku.
Váš rabín

KI TAVO (5M 26,1–29,8)

A přijdou na tebe všechny kletby tyto a budou tě pronásledovat a dostihnou tě, až budeš zničen, poněvadž jsi neposlechl hlasu Hospodina, Boha svého... Za to, že jsi nesloužil Hospodinu, Bohu svému, v radosti a v blaženosti srdce, maje hojnost všeho. (5M 28,45–47)

Odkdy se judaismus stará o to, zda jsme šťastní? Jistě, je nám přikázáno, abychom se radovali o svátcích, ale v zásadě máme být svatí, což nezbytně neznamená, že šťastní (*Kedošim tihju*). Před lety nosila mládež trička s nápisem: „Nestrachuj se, jen se raduj.“ (Don't worry, be happy). Pokud mě paměť neklame, král David, žalmista Izraele, prohlásil: „Blaze tomu, kdo se bojí Hospodina.“ (Žalm 112) V tom případě by nápis na tričku měl znít: „Strachuj se a budeš se radovat.“

Maimonides nám vysvětluje význam radosti v židovství z biblické a talmudské perspektivy. V práci *Zákony svátků* (kap. 6, zákon 20) píše:

„Když člověk jí a pije a raduje se během svátku, neměl by se nechat zcela pohlít vínem a hravým smíchem a lehkostí ... to není radost (*simcha*), ale hýření a bláznovství. Byla nám přikázána radost, jež obsahuje službu Stvořiteli všech věcí, neboť je psáno: Přijdou na tebe všechny tyto kletby, protože jsi nesloužil Hospodinu, Bohu svému, v radosti.“

Maimonides prohlašuje (*Zákony o lulavu*, kap. 8, zák. 15): „Radost, která způsobuje, že člověk je šťastný při vykonávání přikázání a při lásce k Bohu, je velká (obtížná) služba.“

Rabi Nachman z Braclavi učí: „Být šťastný je velké přikázání (*micva gdola lihjot b'simcha*).“

Mám dojem, že Maimonides by v Nachmanidově formulaci změnil jedno slovo: namísto *micva* by napsal *avoda*, takže by vznikla věta: *Avoda gdola lihjot be-simcha* – být šťastný je obtížná služba. Ale co tím Maimonides vlastně myslel? Zamysleme se nad povahou vína, které Tóra považuje jak za zdroj radosti („Dáváš víno pro radost lidskému srdci“, Žalmy 104,15), tak výraz svatosti, keduša, neboť šabaty a další svátky začínají požeňáním nad vínem, kidušem.

Proč nad vínem? Možná i proto, že ve lidech probouzí pocit radosti, ale hlavně proto, že je tak obtížné je vypěstovat.

SIDRY PRO TENTO MĚSÍC

*Seder zemivot u-birkat ha-mazon:
Požeňání nad vínem, Praha 1514.*

Nejen že se vinná réva musí zasadit a opečovávat, ale je nutné sklídit hrozny, oddělit bobule od stonků, vylisovat je a opatrně a pečlivě nechat kvasit, a to přesně tak, aby víno bylo co nejlepší a nejživější. Právě kvůli starostem, jež jsou s výrobou vína spojeny, se tento nápoj stal vyjádřením radosti i svatosti.

Můj vážený učitel rav J. B. Solovejčik často říkával, že svatost „funguje“ jen prostřednictvím lidského podílu. Nad chlebem (na rozdíl od ovoce či masa) se pronášejí tři biblická a jedno rabínské požeňání, protože chléb nelze získat bez jedenácti namáhavých a vědecky zpracovaných postupů, díky nimž se ze zrnka obilí stane základní životní pokrm.

Hora Sinaj byla svatá jen dočasně – jen tehdy, když z ní vzařovala Boží přítomnost; jakmile Šechina zmizela, zanikla i svatost a dnes vlastně ani přesně nevíme, která hora to je. Naproti tomu hora Morija, Chrátová hora, byla obdařena stálou svatostí a zůstává dodnes nejsvatějším místem na zemi. Proč je

Chrátová hora na vyšším stupni než hora Sinaj, z níž byla lidem darována Tóra? Protože ačkoli dal Hospodin lidem Tóru na Sinaji, Abraham byl připravený obětovat na Moriji milovaného syna. Hora Morija vyjadřuje nejvyšší lidskou oddanost Stvořiteli, a proto je jen ona obdařena věčnou svatostí.

Skutečná svatost a skutečná radost přicházejí jen po náročném práci a službě. A pravda je, že sloužit Hospodinu v radosti je opravdu obtížná práce.

NICAVIM (5M 29,9–30,20)

Jsou Židé pověřiví? Určitě ne, řekl by člověk. Pověra odporuje samým základem náboženství. Ale přece by někteří lidé mohli prstem ukázat na pohanské prvky spjaté se svátkem Roš hašana: jsou to různé pokrmy, jejichž jména, chuť nebo složení mají přivolat úspěšný rok. Nejoblíbenější je jablko namáčené v medu, které má být příslibem dobrého a sladkého nového roku; granátové jablko, jehož semínka symbolizují četnost našich zásluh atd. V Americe existují i modernější, dokonce humorné příklady, jako třeba datle, které se rozdávají nezadaným lidem u novoročního stolu (v angličtině znamená slovo *date* datli i schůzku). Naši moudří proto prohlásili, že na Roš hašana je na znamení část pravdy. Což zní poněkud pověřivě.

V Talmudu nalezneme tři příklady, které toto podezření z pověřivosti ještě utvrdí:

„Rav Ami říká, že přeje-li si někdo vědět, přežije-li další rok, měl by mezi Roš hašana a Jom kipur přinést do domu, který je úplně uzavřený před průvanem, svíci. Jestliže svíce nezhasne, bude vědět, že rok přežije.“

„Chystá-li se někdo podniknout obchodní jednání a chce vědět, zda se mu podaří, nebo ne, ať chová slepici. Když mu vyroste a ztloustne, obchod se podaří.“

„Když se někdo chystá na cestu a chce vědět, zda se v pořádku vrátí domů, ať vstoupí do temného domu a zůstane v něm. Jestliže uvidí, že jeho stín vrhá stín, víme, že se bezpečně vrátí. Ale když nespátí stín stínu, neznamená to, že se domů bezpečně nevrátí; možná že to, že nezahlédl stín stínu, vedlo ke zklamání a strachu, a to způsobilo jeho smůlu.“

Jestliže jste nabyli dojmu, že Roš hašana opravňuje k tomu, abyste naplno propadli pověrám, vzpomeňte si raději, že tímto svátkem začíná deset dní pokání, během nichž by každý Žid měl co nejvěrněji dodržovat náš zákon. A pověra je halachicky zakázána!

Podle Maimonidových *Zákonů modlářství* (12,4): „Je zakázáno zabývat se věštěním, jako to dělají modláři (...). Jestliže někdo řekne, protože mi upadl od úst chléb nebo mi vyklouzla z rukou hůl, nepůjdu tam, kam jsem mířil, protože kdybych tam šel, nedařilo by se mi... A podobně (je zakázáno), aby si někdo dělal znamení (*simanim*), jako že, když se mu stane to a to, tak neudělá to a to...“

Spory se vedly například i kolem znamení, které vedlo k výběru manželky pro Izáka, syna Abrahamova. Abrahamův sluha Eliezer řekl, že ji Izák pozná podle toho, že jemu i jeho velbloudům „nabídne vodu ze studny“. Nakonec bylo řečeno, že v tomto případě nešlo o „znamení“, ale o opatření, aby Izákova manželka byla pohostinná, a to nejen k cizincům, ale dokonce ke zvířatům.

Zkusme se nyní zaměřit na novoroční znamení a pochopíme, že učenci nás jimi spíše chtěli povzbudit.

Je jasné, že rozsvítíme-li svíci v domě, kde není průvan, svíčka nezhasne. Takže naši moudří si přáli, aby každý na počátku nového roku věřil, že ho přežije.

Když chováte slepici a dobře se o ni staráte, je pravděpodobné, že zvíře vyroste a ztloustne. Pokud budete stejně přistupovat ke svým obchodům, zvládnete úspěšně i ty.

Zajímavý je třetí případ: je logické, že vstoupí-li člověk do ztemnělého domu, uvidí, jak bude tma postupovat, stín svého stínu. A Talmud dokonce říká, že pokud ho neuvidí, nic to neznamená. Že jestliže se mu pak nedařilo, nebylo to tím, že neviděl stín stínu, ale nervozitou, kterou mu způsobilo to, že neviděl znamení, jež očekával. Smůlu mu prostě přinesl nedostatek sebedůvěry.

Takové je tedy tajemství novoročních znamení: pokud si budeme věřit a cítit, že Hospodin je na naší straně, určitě překonáme všechna úskalí, která nový rok může přinést.

(Z komentářů rabiho Šlomo Riskina vybrala a přeložila A. Marxová.)

BOHOSLUŽBY v pražských synagogách – září 2009

Staronová synagoga

4. 9.	pátek	začátek šabatu	19.22 hodin
5. 9.	sobota	KI TAVO 5M 26,1–29,8 hf: Iz 60,1–22 perek 3; 4 mincha	19.00 hodin
		konec šabatu	20.28 hodin
11. 9.	pátek	začátek šabatu	19.07 hodin
12. 9.	sobota	ŠABAT SELICHOT NICAVIM–VAJELECH 5M 29,9–31,30 hf: Iz 61,10–63,9; perek 5; 6 mincha	18.45 hodin
		konec šabatu	20.12 hodin
18. 9.	pátek	předvečer Roš hašana 5770	18.51 hodin
19. 9.	sobota	1. DEN ROŠ HAŠANA 5770 – šachrit mincha	8.30 hodin
		maariv	18.30 hodin
		konec šabatu	19.50 hodin
20. 9.	neděle	2. DEN ROŠ HAŠANA 5770 – šachrit TKIAT ŠOFAR	8.30 hodin
		mincha	11.00 hodin
		TAŠLICH	18.15 hodin
		maariv	18.30 hodin
		konec svátku	19.50 hodin
25. 9.	pátek	začátek šabatu	19.53 hodin
26. 9.	sobota	ŠABAT ŠUVA HAAZINU 5M 32,1–52 hf: Oz 14,2–10; Jl 2,15–27 mincha	18.36 hodin
		konec šabatu	18.00 hodin
27. 9.	neděle	předvečer Jom kipur – Kol nidrej a maariv	19.40 hodin
28. 9.	pondělí	JOM KIPUR – šachrit MAZKIR	18.15 hodin
		musaf	8.30 hodin
		mincha	11.00 hodin
		neila	11.30 hodin
		konec svátku a maariv	16.45 hodin
			18.15 hodin
			19.25 hodin

V sobotu šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Každé pondělí, čtvrtěk a na Roš chodeš šachrit od 6.30 hodin.

Každý všední den maariv (večerní modlitba) od 19.30 hodin.

Vysoká synagoga

27. 9.	neděle	předvečer Jom kipur – mincha	16.45 hodin
		<i>Ve všední dny šachrit (ranní modlitba) v 8.30 hodin, mincha (odpolední modlitba) ve 14.00 hodin.</i>	

Jeruzalémská synagoga

18. 9.	pátek	erev Roš hašana	18.50 hodin
19. 9.	sobota	1. den Roš hašana	ráno 9.00 hodin, večer 19.30 hodin
20. 9.	neděle	2. den Roš hašana	9.00 hodin
27. 9.	neděle	erev Jom kipur	18.35 hodin
28. 9.	pondělí	Jom kipur	šachrit 8.00 hodin, Mazkir 11.00 hodin
		mincha	17.30 hodin, maariv 19.35 hodin

Bohoslužby o sobotách jsou v 9 hodin.

V pátek večer (mimo 18. 9.) se bohoslužby nekonají.

Bejt Praha (Španělská synagoga)

Předvečer Roš hašana v pátek 18. září v 18.30 hodin (po bohoslužbě se koná večere, více tel.: 222 310 199 a e-mail: info@bejt-praha.cz).

Roš hašana: v sobotu 19. září šachrit v 10 hodin, maariv v 18 hodin; v neděli 20. září šachrit v 10 hodin, tašlich v 17 hodin.

V pátek 25. září kabalat šabat v 18.30 hodin.

Jom kipur: v neděli 27. září Kol nidrej v 18.15 hodin; v pondělí 28. září šachrit v 10 hodin, mincha a neila v 18.00 hodin, havdala a troubení na šofar v 19.36 hodin.

HOLOCAUST NEBYL NEVYHNUTELNÝ

Rozhovor s profesorem Hebrejské univerzity historikem Jehudou Bauerem

Foto archiv.

Profesor JEHUDA BAUER (1926) pochází z Prahy. V březnu 1939 odjel s rodinou do Palestiny. Roku 1948 se zúčastnil války o izraelskou nezávislost. Vystudoval historii a stal se jedním z předních světových znalců dějin holocaustu. Vyučuje na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě, přednáší i na zahraničních vysokých školách, především v USA. Na téma šoa napsal desítky studií a odborných prací, založil časopis Journal for Holocaust and Genocide Studies, byl členem edičního týmu Encyclopaedia of the Holocaust. Za odbornou a pedagogickou práci a činnost v oblasti prevence genocidy získal roku 1998 Izraelskou cenu. První rozhovor poskytl *Řch* před dvěma lety; v tom následujícím hovoří především o knize Úvahy o holocaustu, která vyšla anglicky roku 2001 a nyní vychází v češtině (viz str. 7, 14).

Pane profesore, ve svých Úvahách rozebíráte holocaust z nejrůznějších perspektiv, včetně úlohy judenratů či židovské policie. Vzbudila kniha nějakou ostřejší debatu?

Knihou vzbudila určitou diskusi. Objevila se recenze v *New York Times*, v níž ji velmi ostře zkritizoval jeden význačný britský historik, Evans. Vytkl mi, že se dostatečně nesoustřeďuji na téma. Jinak ale – i když je kontroverzní – byla přijata příznivě.

Probíhá v současnosti na historické scéně nějaká zásadní diskuse o šoa?

Na téma holocaustu existuje mezi historiky řada rozporů: někteří tvrdí, že v jeho pozadí stál antisemitismus, ale že masové vraždění bylo výsledkem strukturálního vývoje v německé společnosti, vývoje spo-

jeného s hospodářskou a společenskou krizí v Německu od doby před první světovou válkou až do roku 1932. Já říkám, že ústřední roli v holocaustu sehrál antisemitismus. Někteří historici popírají, že holocaust byl v určitých ohledech extrémní případ genocidy, zatímco jiní, včetně mě, jsou přesvědčeni, že ačkoli existují důležité paralely mezi holocaustem a jinými genocidami, holocaust obsahoval prvky, které v případě jiných genocid chybějí. Já navíc tvrdím, že v jiných genocidách, než byl holocaust, se vyskytují prvky, které se v dalších podobných genocidách opakují. Panují neshody týkající se role židovských rad a významu židovského neozbrojeného a ozbrojeného odporu. A různí se i názory na roli vlád v satelitních státech (v Chorvatsku, na Slovensku, ve Vichy, ve Francii, v Rumunsku, Maďarsku a Bulharsku).

Co se týče základních fakt, tam se názory neliší, samozřejmě s výjimkou těch šílenců na okraji, tedy lidí, kteří holocaust popírají. Neshody se soustřeďují na interpretaci. Objevují se stále nová fakta, která vrhají ostřejší světlo na faktický popis událostí, například na osud židovských obcí v okupovaných sovětských oblastech či na situaci v Chorvatsku a v Srbsku.

Existují rozdíly v přístupu k tématu šoa mezi izraelskými historiky a odborníky z jiných zemí?

Nemyslím si, že existují základní rozdíly, ale liší se možná v tom, na co kladou důraz. Někteří Izraelci (mj. David Bankier, Dov Kulka a další) se zabývají pachatelé, ale v Izraeli se zdůrazňují spíše reakce obětí. Ale to je možná také způsobeno znalostí jazyků, protože řada neizraelských historiků nemá přístup k pramenům v hebrejštině, v jidiš a ani třeba v polštině.

Které knihy svých kolegů byste doporučil k přečtení?

Určitě by se měla překládat dvoudílná historie Saula Friedländera o nacistickém Německu a Židech ve třicátých letech a v době války. Doporučoval bych i Bankierovy knihy o veřejném mínění v Německu a pak monografie o Grodnu, Białystoku, Lodži (od Tikvy Fatalové, Sary Bederové a Michaly Ungerové). Překlad by si zasloužila i spousta článků, které vycházejí hebrejsky v publikaci *Jalkut morešet*.

Píšete o holocaustu jako o základním pojmu moderní civilizace, o tématu,

kteří stále přitahuje pozornost. Nestává se ale také něčím zprofanovaným, příměrem, který (alespoň v naší zemi) někdy ztrácí skutečný tragický obsah?

Ale to není jen případ České republiky: pojem holocaust se zneužívá po celém světě, včetně Izraele. Myslím, že to je způsobeno tím, že lidé se s touto genocidou nemohou vyrovnat, a když pojem zneužívají, jeví se méně závažný. Všechno je vlastně holocaust: od potratů po jakoukoli válečnou situaci. Je to asi nevyhnutelné a člověk proti tomu může bojovat jen tím, že bude připomínat, co se v době holocaustu skutečně stalo, protože jen tak lze tomuto pojmu vrátit jeho původní význam.

A jak vnímáte, když takto postupují západoevropská média, když například hovoří o Izraelcích jako o nacistech a o „palestinském holocaustu“?

Evropa žije s šesti miliony duchy. Nejnazší způsob, jak se z této situace dostat, je obvinít dědice obětí, že jsou sami pachatelé. Antisemitismus je základní kulturní fenomén euroamerické civilizace (není to jen předsudek, jak někteří tvrdí) a člověk si může ulevit svědomím tím, že obviní Židy ze satanských skutků. Je samozřejmě, že izraelské kroky se mohou kritizovat, a měly by být kritizovány – ostatně nikde nejsou podrobeny tak ostré kritice jako v samotném Izraeli. Ale mluvit o palestinském holocaustu atd. je prostě současný způsob antisemitismu.

Pokud byste srovnával situaci v Evropě ve 30. letech 20. století a současný svět, nacházíte nějaké analogie?

Historické situace se nikdy neopakují – existují jen přibližné paralely. Nežijeme ve třicátých letech minulého století, takže těžko vymýšlet nějaké analogie. Ale: ano, žijeme v době, kdy jsou genocidy nejen možné, ale probíhají, jako nyní v Dárfúru. Genocidám lze – snad a s velkými obtížemi – předcházet. Ale v současnosti všichni přihlížíme dárfúrské genocidě, a pokud se situace nezmění, Dárfúr nebude poslední genocidou. Těžko předpovídat, kdo bude její obětí, ale je velmi pravděpodobné, že obětí budou.

Mluvil jste jistě s celou řadou přeživších. Jak záznamy svědectví vypadají?

Mluvil jsem se spoustou přeživších a vyslechl hodně svědectví. V paměti se mi teď vynořuje jedno hodně zajímavé: byli to dva bratři Trossmanovi z ukrajinské vesnice

Rokitno (nebo Rokitnoje). Vyprávěli mi příběh, jak jejich rodina prchala z Rokitna v den, kdy Němci chtěli transportovat všechny Židy do vyhlazovacího tábora. Rozdělili se, matka a dcera šly jedním směrem, otec se dvěma syny druhým. Předem se domluvili, že se sejdou v jedné vesnici hluboko v bažinách. Po mnoha dobrodružstvích se tam dostali, otec a starší syn se přidali k partyzánům. Po válce se starší bratr dal k NKVD a zabil ukrajinské kolaboranty, o kterých věděl, že vraždili Židy.

Toho rozhovoru se účastnilo hodně lidí z té vesnice, dohadovali se na detailech, snažili se vysvětlit, jak tehdy uvažovali. Starší bratr Isaschar Trossman začal vyprávět svůj příběh hebrejsky, což je jazyk, kterým běžně mluví, protože žije padesát let v Izraeli. Ale když popisoval svou rodinu, najednou skočil do jidiš, a když popisoval les a partyzány a dobu po osvobození, přešel do ruštiny. Tím jeho svědectví začalo být velmi autentické a věrohodné.

V předmluvě vysvětlujete, proč jste se nikdy nevěnoval příběhu českých Židů – kvůli možnému nedostatku objektivitu. Jak to myslíte?

Vždycky jsem se snažil postavit zábranu mezi svou individuální zkušeností a tradicí a svou historickou prací. Otec pocházel z Moravy (z Třebíče), maminka ze staré pražské rodiny (mám pocit, že část se přidala k hnutí frankistů). Pro mě je tohle příliš zajímavé na to, abych se tím zabýval objektivně, tak to raději nedělám vůbec.

V knize navrhuje i různé odlišné možnosti vývoje. Je nějaké zásadní „kdyby“, které mohlo alespoň částečně změnit osud českých Židů?

Možnost „kdyby“ může vzniknout v jakékoli situaci, ale jen do té chvíle, než přestanou existovat jiné možnosti než ta, co se odehrává. V knize zdůrazňuji, že holocaust nebyl nevyhnutelný, že mu západní mocnosti spolu se Sovětským svazem mohly zabránit, pokud by byly jednaly ve svém vlastním zájmu. Ale ony si tuto možnost nevybraly. Výsledkem byla válka a strašlivé ztráty na životech. Miliony občanů zmíněných států, které mohly zastavit nacistické Německo před rokem 1939, v důsledku těchto tragických chyb zahynuly. Kdyby nebyla válka, nedošlo by ke genocidě Židů. Ale jakmile mocnosti umožnily nacistickému Německu, aby expandovalo a připravovalo se na válku, genocida se stala nejprve možnou, později nevyhnutelnou. Čeští Židé se od jiných nelišili, za jiné mezinárodní situace se mohli zachránit. Jakmile vypukla válka, byli čeští Židé – stejně jako ti ostatní – odsouzeni k smrti.

ALICE MARXOVÁ

ÚVAHY O HOLOKAUSTU

V češtině vychází zásadní dílo Jehudy Bauera

V nakladatelství Academia vychází titul *Úvahy o holocaustu*: v rodné zemi a rodném jazyce se tak poprvé knižní publikací přestává pražský rodák, světoznámý a originální historik, profesor Hebrejské univerzity v Jeruzalémě Jehuda Bauer (1926). Kniha se svým pojetím liší od velké většiny textů, které na dané téma u nás vyšly. Nezabývá se totiž rozbořením jednotlivých událostí, dějů či postav, ale s hlubokou znalostí materiálu se snaží odpovídat na obecnější a zásadní otázky: Lze holocaust vysvětlit? Byl nevyhnutelný? Kdo byl jeho hybnou silou? Čím se vyznačovali pachatelé? Jak reagovaly oběti? Mohly západní mocnosti evropským Židům pomoci? Jak? Mohli reagovat jinak sami Židé? Svě otázky klade v neustálé konfrontaci s prameny a díly kolegů historiků, na jejichž názory se odvolává (nebo je kritizuje). Před očima jako by se nám díky tomu odehrávala fascinující přednáška, v níž profesor Bauer vystupuje jako prostředník, jenž poukazuje na fakta a souvislosti, které do sebe jakoby samozřejmě zapadají.

LUMPENINTELEKTUÁLOVÉ

Kniha je rozdělena do jedenácti kapitol a dodatku (projev ve Spolkovém sněmu), každá kapitola je věnována zásadnímu problému. První až třetí kapitola se zabývá vyjasněním pojmů; pojmem „objektivitu autora“ počínaje přes definici holocaustu ve srovnání s jinými genocidami a jeho bezprecedentností konče. Autor poukazuje na „pragmatické“ motivy, jež vedly k jiným genocidám (politická expanze v případě tureckého vyvraždění Arménů, boj o půdu mezi Hutuy a Tutsii ve Rwandě, snaha vyvraždit opozici v podobě městského obyvatelstva v Kambodži ad.), a na abstraktní ideologické zdůvodnění holocaustu a zamýšlené vyvraždění všech Židů po celém světě. Značnou pozornost věnuje nacistické politice vůči Polákům a vůči Romům.

Bauer se ostře ohrazuje proti tzv. „nevysvětlitelnosti“ holocaustu a poukazuje na zcela vysvětlitelné jevy, které v německé společnosti připravovaly půdu holocaustu už od 19. století. V této souvislosti zavádí pojem *lumpenintelektuálové*, jímž označuje nacistické intelektuální elity, které byly ve stávající buržoazní společnosti neúspěšné a rozhodly se bojovat o to, aby pozvedly Německo z vojenského a politického ponížení po první světové válce a „očistily“ svět od hodnot, které hodlaly ve jménu

nového světa zničit. Právě v jejich středu vidí autor ideologickou základnu pro pozdější vyvražďování Židů.

CELOSPOLEČENSKÝ KONSENZUS

V dalších dvou kapitolách (4–5) se autor zabývá ucelenými interpretacemi holocaustu, jak je předkládají přední moderní badatelé: Zygmunt Bauman, Jeffrey Herf, Götz Aly, Daniel J. Goldhagen, John Weiss či Saul Friedländer. Teorie některých, především Zygmunta Baumana, autora knihy *Modernita a holocaust* (česky 2003), a Daniela J. Goldhagena, tvůrce knihy *Hitlerovi ochotní katani* (česky 1997), podrobuje důkladnému kritickému rozboru. Zatímco Bauman vysvětloval holocaust tím, že jej kladl za vinu nikoli antisemitismu, ale „modernitě“, Goldhagen tvrdí, že „nacistická politika vyhlazení Židů se uskutečňovala zásluhou určitého typu vražedného antisemitismu, který pronikl do velké většiny německého národa, z něhož se stali Hitlerovi ochotní katani“. „Vraždění se stalo skutečností ne proto, že se nějakému německému policistovi zachtělo zabít Židy“, odporuje Bauer, „ale proto, že vraždění prosazovaly politické a administrativní struktury.“ Současně i on připouští nutnost následující otázky: „Pokud v roce 1933 nacisty a jejich radikálně, i když ne vražedně antisemitské spojence podporovalo zhruba 43 % voličů a strany nenacistické 57 % (...), jak se stalo, že v letech 1940–1941 již drtivá většina Němců sloužila jako rezervoár ochotných katanů Židů? V tom je problém.“ A odpovídá takto: „Zdá se, že jestliže v krizi sužované společnosti získá moc intelektuální nebo pseudointelektuální elita s genocidním programem, ať výslovným či skrytým, a získá ji z ekonomických, sociálních a politických důvodů, které nemají s genocidním programem nic společného, pak pokud se jí podaří na svou stranu přetáhnout intelektuální vrstvy, genocida bude možná.“ „S pomocí elit bude dosaženo celospolečenského konsenzu a tento konsenzus dodá obyčejným lidem zdůvodnění, proč se podílet na genocidním programu.“

Velmi kladně hodnotí J. Bauer dílo Saula Friedländera, jeho dějiny nacistického Německa (*Nazi Germany and the Jews*), v němž se autor zaměřuje na příběhy obyčejných Němců v období 1933–1945, které kombinuje s pohledem „shora“, tedy perspektivou politického vedení.

(pokračování na str. 14)

AŠKENAZIM

Malý výlet do minulosti a přítomnosti německého Porýní

České země ve své židovské historii byly vždy – spolu s celou střední a východní Evropou – „aškenazim“. Zhruba tisíc let, po která aškenázští Židé v Evropě působili a během kterých se přes všechny nepříznivé okolnosti vypracovali v rozhodující ná-

ciho v Mohuči (Magenza v jidiš), kde roku 1028 zemřel. V době, kdy Aškenázové představovali slabá tři procenta světové židovské populace, se jako představený zdejší ješivy a autor zásadních halachických rozhodnutí i komentářů k Tóře i k Talmudu

Rýn u St. Goaru, nedaleko Bacharachu a skály Loreley.

boženské a kulturní uskupení v rámci celého Židovstva, udivující svou vitalitou i tvůrčím potenciálem, uzavřela v první polovině minulého století katastrofa šoa. I když aškenázský živel ze světa nezmizel, je od té doby jeho těžiště mimo Evropu, a když ne všechno, tak velmi mnoho v této oblasti je už jinak. Udělejme si v rámci seznámení se starou i poměrně nedávnou aškenázskou historií malý výlet do německého Porýní, není to moc daleko, a to, co se tam dá vidět a najít, je zajímavé a poučné i v širším historickém kontextu.

SVĚTLO VYHNANSTVÍ

V Německu a zejména v Porýní, kde je přítomnost Židů doložená už od dob římské říše, se aškenázské židovství v 9. a 10. století konstituovalo a získalo své charakteristické rysy. Odtud se postupně rozšířilo spolu s jidiš do celé střední a východní Evropy, ale i na Balkán, do Francie a do Itálie, kde aškenázské obce existovaly vedle původních komunit, vzniklých mnohdy v diaspoře ještě v římském období, nebo vedle pozdějších obcí sefardských.

V době otoské renesance, která během 10. století přinesla kulturní a politickou obnovu křesťanskému Západu, se zvýšila i váha a prestiž židovských obcí v severní Francii a Porýní, které byly podle hebrejského názvu pro Německo označovány jako aškenázské. V tomto období se zrodily základy aškenázské kultury, především díky působení Geršoma ben Jehudy, narozeného v Metách okolo roku 960 a působí-

stal brzy jednou z největších autorit evropského Židovstva. Jeho žáci působili v celém prostoru Německa, v severní Francii i ve východní Evropě. Čestný titul *Meor hagola* (Světlo vyhnanství), kterým je dodnes označován, vypovídá o jeho renomé. S jeho jménem jsou spojeny tři zásadní halachická rozhodnutí, která byla brzy akceptovaná v celé Evropě:

1. Cherem (exkomunikace) v případě polygamie. Toto rozhodnutí znamená zákaz mnohoženství, které ovšem Tóra připouští. Proto k němu rabi Geršom přidal dvě omezení – zákaz platí jen v místech, kde je jako závazné vyhlášeno, a je možné ho (teoreticky) porušit se souhlasem sta rabínů ze tří zemí.

2. Cherem v případě, kdy muž zapudí svou ženu bez jejího souhlasu. I toto rozhodnutí patří k těm nejzávažnějším, která byla v historii judaismu přijata, protože dikce i praxe byla až doposud jiná. Oba případy – a hlavně jejich všeobecné přijetí a dodržování – dokazují, jakou autoritu i odvahu ve formulování halachy (náboženského prá-

va) rabi Geršom měl. Proto o něm mohl ve 14. století rabi Ašer ben Jechiel (Roš) napsat, že jeho dekrety stanovují halachu tak trvale, že by mohly pocházet přímo ze Sinaje.

3. Důvod třetího cheremu je pro nás dnes trochu překvapivý. Je jím násilné otevření cizí soukromé pošty, porušení listovního tajemství. My, kteří dostáváme i vyřizujeme většinu pošty e-mailem, už ani při snadné dostupnosti elektronických textů s něčím takovým, jako je listovní tajemství, nepočítáme. Ale pozor – je to stále platná halacha, a tedy i důvod k exkomunikaci, stejně jako mnohoženství.

Zabralo by hodně místa vyjmenovat všechny rabínské autority, které v Porýní působili. Nelze však pominout Šloma ben Jicchaka (1040–1105), kterého každé židovské dítě zná pod akronymem Raši. Studoval na ješivách v Mohuči a ve Wormsu, a i když po studii žil a pracoval v rodném Troyes ve Francii, byl s Porýním ve stálém styku. Vytvořil dodnes užívané a podle mínění řady autorit i dodnes nepřekonané komentáře k Tanachu (Bibli), Talmudu i k midrašům. Většina tištěných chumašů (Pět knih Mojžíšových) jeho komentář obsahuje jako přirozenou součást.

Křížové výpravy (první v roce 1095) znamenaly pro intelektuálně i hospodářsky prosperující porýnské i další židovské obce v Německu pohromu. Křížácké oddíly, které tudy táhly, masakrovaly Židy ve Wormsu, Špýru, Mohuči i v dalších městech. Světská i církevní vrchnost se občas pogromům a násilným křtům snažila za-

bránit, ale většinou neúspěšně. A tak mnoho Židů, kteří vraždění přežili, hledalo místo, kde by riziko bylo o něco menší – jednou v Čechách, jindy v Polsku, v Uhrách, na Ukrajině, v Pobaltí či v Řecku. Každá pohroma či vyhnání, které Židy v Německu po staletí potkávaly, znamenaly zároveň rozšíření aškenázského živilu i jeho jazyka jidiš.

V 19. a na začátku 20. století se směr pohybu mění. Aškenázští Židé z Polska, Haliče i z Ruska směřují před pronásledováním, bídou a válkou na západ a odtud většinou za oceán, do Ameriky. Někteří se občas v Německu usadí, ale jejich souvěrci, kteří mezitím

Synagoga ve Wormsu, znovu postavená v r. 1961.

urazili velký kus cesty k emancipaci, se na ně dívají s podezřením a ptají se, co s těmito lidmi, mluvícími nesrozumitelným žargonem, mají vlastně společného. Většinou, jak se o něco později ukázalo, s nimi měli společného hodně. Konkrétně společný osud a ve většině případů i stejný konec.

RYZLINK A ŠOULET

Co z toho všeho zůstalo. Zůstala řeka, která je stejně krásná a mohutná jako kdysi, obklopená hrady a jejich zříceninami v počtu, který má sotva kde konkurenci. Pak jsou tu i města, známá z židovské historie, Špýr, Worms,

Mohuč, Koblenc, Bonn a Kolín, a přestože většina z nich byla během poslední války zničena a spálena, dnes jsou větší a lidnatější než kdy předtím. Lidé je znovu vystavěli, a kde to bylo možné, obnovili hlavní památky a kostely. Jsou tu i malá městečka, která se od středověku vlastně nezměnila, obklopená všudypřítomnými vinicemi, na kterých zraje rýnský ryzlink, v posledních letech stále lepší a lepší. Takový je Östlich, Winkel, Kloster Eberbach nebo třeba Rüdesheim v Rheingau, vyhlášené vinařské oblasti na pravém břehu Rýna pod Mohučí, nebo třeba Lorch, Bacharach, St. Goar s nedalekou skálou Loreley a Boppard ve středním Porýní. Mnohé z těchto míst figurují v básních a prózách Heinricha Heina, který se v Porýní (v Düsseldorfu) v roce 1797 narodil a patří k nejznámějším Židům z této oblasti, aniž by mu v tomto ohledu nějak pomohlo, že se stal křesťanem. Stejně tak to nebylo moc platné Ludvigu Börnovi z nedalekého Frankfurtu, s nímž Heine sdílel osud emigranta,

nostalgiu po německé vlasti a vedl s ním slavnou a tvrdou polemiku. Najdeme v ní, vedle hlavních témat, řadu místních židovských zajímavostí, které je radost si přečíst i po dvou stoletích:

„Jsem nucen se při této příležitosti zmínit, že mě Börne za mého pobytu ve Frankfurtu pozval, abych poobědval u jednoho z jeho přátel, a to proto, že jeho přítel, věrně zachovávaje židovské zvyky, mě pohostil proslaveným šouletem; a vskutku jsem si tam pochutnal na tomto jídle, které je snad ještě egyptského původu a je staré jako pyramidy. Divím se, že Börne později, když zdánlivě z humoristického rozmaru, ve

skutečnosti však z plebejského záměru různými výmysly štvál lůzu jak proti nositelům koruny vůbec, tak proti jedné korunované hlavě básnické... Divím se, že ve svých spisech nikdy nevypravoval, s jakou chutí, s jakým nadšením, s jakou zbožností, s jakým přesvědčením jsem kdysi u doktora St. pojídal starožidovský šoulet! To jídlo je však také velmi znamenité a je

až její nejsvětější symboly pozбудou své síly, sáhne křesťanská církev po šouletu a národy, které ji opustily, se budou s novou chutí tlačit zpět do jejího lůna. Židé se pak aspoň také z přesvědčení stanou křesťany ... neboť, jak jasně vidím, je to jediné šoulet, co je drží pohromadě v jejich starém svazku. Börne mě dokonce ujistil, že odpadlíci, kteří přešli k nové církvi, potřebují jen ucítit šoulet, aby se jim zastesklo po synagoze, že šoulet je takřkajic židovská pastva.“

HEILIGEN SAND

V už vzpomenutém Bacharach je citátem z Heineho prózy *Rabbi z Bacherachu*, popisující středověký pogrom, který vyvolalo nařčení Židů z rituální vraždy, připomenut osud zdejší židovské pospolitosti. Ve velkých městech jsou dnes opět menší či malé židovské obce, které se koncem 20. století o něco rozrostly příchodem židovských emigrantů z bývalého SSSR. Občas – například v malém městečku Ahrweileru – narazíme na budovu, označenou jako synagogu, zapálenou nacisty a obnovenou péčí spolku zdejších měšťanů. Ve Wormsu je nedaleko obrovské románské katedrály postavena věrná kopie původní synagogy, která byla až do roku 1938, kdy byla vypálena a pak srovnána se zemí, nejstarší v Evropě. Zdejší židovský hřbitov, nazývaný Heiligen Sand, je nejstarší dochované evropské židovské pohřebiště a je jedním z mála zachovaných hmotných dokladů o více než tisícileté židovské historii

Porýní. Nejstarší náhrobní kámen je datovaný rokem 1076. Na hřbitově se dochoval také hrob Meira z Rothenburgu, známého jako Maharam, který zde byl pohřben v roce 1306; zemřel však už o 14 let dříve v žaláři Rudolfa I. Habsburského. Pronásledování a daním, které císař zavedl, se pokusili wormští Židé čelit obvyklým způsobem – odchodem na jiné, méně nepříznivé místo. V roce 1286 při pokusu překročit

Rýnský ryzlink je dobré a pociťivé víno.

Heiligen Sand, nejstarší dochovaný židovský hřbitov v Evropě, nacisté zničit nestačili.

Alpy na cestě do Palestiny, kam se chtěla přemístit většina wormské obce, byl rabi Meir poznán, zatčen a na základě falešného obvinění uvězněn v alsaském Ensisheimu

(pokračování na str. 15)

GOLEM A JEHO PROMĚNY

Dvě výstavy: na Hradě a v podhradí

Ačkoli si výstava *Cesta života – rabi Jehuda Leva ben Becalel (kol. 1525–1609) v císařské konírně na Pražském hradě (o její první části jsme referovali v Rch 8/2009)* klade za cíl přiblížit především život a duchovní odkaz historického Mahara-la, nelze pominout ani obraz, jaký si o tomto učenci vytvořily následující generace. V povědomí širší veřejnosti vděčí za svou popularitu především spojením s pověstí o golemovi, umělé bytosti, která svého domnělého tvůrce takřka úplně zastínila. V druhé části výstavy se proto dostalo pozornosti i legendám o rabim Löwovi a jeho golemovi, které poskytl bohatou inspiraci literatuře, dramatickému a výtvarnému umění.

Hugo Steiner-Prag: Studie hlavy Golema, 1915.

SLOVO JAKO NÁSTROJ STVOŘENÍ

Židé věří, že člověk je Bohu partnerem. Stvořitel mu dal díl své tvůrčí síly, opatřil ho řečí a možností volby. Židovští učenci proto vždy usilovali o poznání skrytých Božích soudů: chtěli pochopit nehlubší řád světa, vysvětlit strastiplnou pouť Izraele mezi národy. Tak vzniklo židovské mystické učení *kabala* (doslova: přijetí). Ti, jimž dal Bůh nahlédnout do mysteria bytí, mohli Pána všehomíra dokonce napodobit stvořitelským činem. O stvoření homunkula čteme již v textech *Babylonského talmudu* (Sanhedrin 65b) a slovo „golem“ se nachází také v biblických textech (Žalm 139,16). Původně znamená cosi nehotového, nedokončeného, zárodek nebo pralátku, která není dosud zformována v určitou podobu. V talmudském traktátu *Pirkej avot* 5,10 (Výroky otců) toto slovo označuje hlupáka, který je opakem moudrého učence. Počínaje mysticismem středověkého chasidismu označuje „golem“ umělou bytost, oživenou úsilím mystika za pomoci Božího jména.

Přesvědčení o moci slova a písma jako nástrojů stvoření je základem velké části židovské mystiky. Nejstarší židovská tradice zpravuje o 22 písmenech hebrejské abecedy, která existovala před stvořením. Než Adam zhřešil, obdržel Knihu moud-

rosti – skrytou podobu Tóry – s kombinací všech písmen. Po Adamovi se s knihou seznámili další zasvěcení, mezi nimi i praotec Abraham, který je podle tradice autorem mystického díla *Sefer jecira* (Kniha utváření). Tento anonymní spis pojednává o základních otázkách stvoření. Odpověď je dána ve 32 principech všeho jsooucího. Ty jsou určeny 22 písmeny hebrejské abecedy, považovanými židovskými mystiky za podstatu stvoření. Jednotlivé znaky v různých kombinacích umožňují stvořit svět v jeho rozmanitosti. K 22 hebrejským písmenům se druží 10 sefirot – různých úrovní

stvoření a ztvárnění duchovního vesmíru. Ty a jejich kombinace jsou prostředkem oživení golema během meditace o tajemství stvoření.

OŽIVENÍ RŮZNÝMI ZPŮSOBY

První návody na vytvoření golema se objevují ve 12. a 13. století v prostředí aškenázských chasidů. Základním zdrojem golemovské tradice se stala *Sefer jecira*,

o níž rabi Eleazar ben Jehuda z Wormsu (kol. 1165–kol. 1230) napsal: „Kdo pracuje se *Sefer jecira*, musí nejprve podstoupit koupel v rituální lázni a bíle se odít. Ať vezme nedotčenou hlinu z hory, promísí ji živou proudící vodou a uhněte golema.“ Při tvoření hliněné figury je třeba pronášet kombinace prvních 11 písmen hebrejské abecedy, k destrukci díla slouží permutace zbývajících 11 písmen. Jiná technika tvoření golema z okruhu aškenázských chasidů hovoří o prachu, který je třeba rozprostřít a napsat do něj tři hebrejská písmena pro slovo Adam. Pokud tvůrce správně přeči-

kává kombinace písmen, z prachu povstane postava prvního člověka. V Provinci a Katalánii se ve stejné době kabala rozvinula do systému, v němž úvahy o golemovi nabyly charakteru spekulativní mystiky. Představitelem tohoto proudu je Abraham Abulafia (1240–1291), rabín ze Zaragozy, který doporučuje, aby se tvůrce golema po půstu a očistění ducha oddal meditaci při vyslovování 231 kombinací hebrejské abecedy. Potom má rozhodit jemný prach, učinit v něm kruh a přechýlat hebrejskou abecedu. Při recitaci kombinací písmen Božího jména odhaluje skrytá tajemství a setkává se se svým vnitřním obrazem.

Podle znalců mohlo být utváření golema součástí zasvěcovacího rituálu kabalistů, při němž docházelo k extatickým vizím (hliněný golem nebyl oživen ve skutečnosti, nýbrž pouze v duchu). Stvoření golema bylo možná původně kabalistickým rituálem, na jehož základě adept mystického ezoterismu prokazoval svoji duchovní úroveň nápodobou tvůrčího aktu Boha při stvoření prvního člověka – Adama. Později extatico-mystický prožitek zeslábl a v následujících stoletích tradice o golemovi putovala židovskými obcemi jako předmět lidových pověstí a mýtů, v nichž byla líčena jako snaha o stvoření služebné bytosti a spojována s různými židovskými učenci. V 16. stol. se golemovská tradice, která měla tehdy blízko k tradici faustovské, pověstem o stvoření homunkula nebo o umělých mechanismech, napodobujících člověka, soustředila kolem osoby Elijahua Ba'al Šema z Chelmu (zemřel 1583). A nakonec – dávno po jeho smrti – se ustálila kolem pražského rabína Jehudy Löwa ben Becalel.

MAHARAL

Rabi Löw – v hebrejské literatuře známý spíše pod akronymem Maharal (Náš učitel a rabín Leva) je vedle Franze Kafky jistě nejproslulejší osobností židovské Prahy. Do obecného povědomí vešel díky mnoha legendám, jimiž ho opředla lidová tradice a folkloristé. Přitom jde o jednoho z mála

Mikoláš Aleš: Rabbi Löw a Golem, 1899.

skutečně originálních filosofů, kteří kdy žili v českých zemích: byl myslitelem hluboce tradičním a zároveň zcela soudobým, dokázal myšlenkám judaismu vtisknout nový obsah a smysl. Je považován za před-

chůdce a inspirátora východoevropského chasidismu, ale též za předchůdce novodobého sionismu, tj. přesvědčení o nutnosti návratu židovského národa do Erec Jisrael. Rozvíjí logicky myšlenku, že Bůh stvořil všechny národy a každému přidělil určitou zemi, že každý národ má být svobodný a nemá zasahovat do života jiných národů, vyslovuje tedy myšlenku práva národů na sebeurčení.

Ačkoli rabi Löw se ve skutečnosti magií nezábýval, byl představitelem mystického typu myšlení, který má velmi blízko k chasidismu. Ve svých spisech vysoce hodnotí operace s Božím jménem, které považuje za plně přípustné a povolené. Z řady náznaků lze také soudit, že vytváření golema považoval za možné. Ve svém spisu *Derech chajim* (Cesta života) staví do protikladu učence a golema ve smyslu nevzdělaného člověka. Dokládá, že zatímco učenec ztělesňuje harmonický řád Božího makrokosmu, golem, bytost bez svobodné vůle a daru řeči, tento řád porušuje. Chasidé tuto pasáž četli a museli dojít k přesvědčení, že rabi Löw nejspíše sám golema stvořil. Tradice pak byla přenesena do Prahy, protože rabi Löw je pohřben na Starém židovském hřbitově a jeho hrob spravedlivého cadika se stal poutním místem východoevropských chasidů.

ŽIVOT LEGENDY

Legendy o rabim Löwovi byly rozšířeny v Polsku a Čechách zřejmě již v 18. století. Na začátku 19. století legenda o Maharalovi a jeho golemovi získala nový život. Více než 200 let po Löwově smrti se pražský golem, žijící v mnoha příbězích a pověstech, vydal na svou pout za slávou. V roce 1847 v návaznosti na texty německých romantiků vyšly v Praze *Sippurim* (hebr. Příběhy) – sbírka židovských příběhů a legend všech zemí a dob a pražská golemovská legenda v podání židovského prozaika Leopolda

Weisela uvedla příběh o golemovi do nejširšího povědomí. O šedesát let později přináší spisovatel Judl Rosenberg v knize *Niflaot ha-Maharal* (Zázračné činy Maharalovy, 1909) novou verzi golemovské legendy: podrobně líčí, jak rabi Löw se svým zetěm a jedním žákem stvořili golema na břehu Vltavy, aby sloužil k obraně židovské obce, obviněné z rituální vraždy a ohrožené pogromy. Rosenbergova verze, údajně se odvolávající na historické prameny, dominovala v roce 1917 německy psané knize Chajima Blocha *Pražský golem od svého zrození do své*

Hugo Steiner-Prag: *Na hrobu mistra*, 1915.

smrti a odtud přešla do antologie židovského folkloru Michy bin Gori-ona *Zrození Judy* (Berlín 1922).

V té době však již golem dávno žil i mimo židovské prostředí. Stal se oblíbeným tématem mnoha moderních spisovatelů, jako mocná metafora přitahoval umělce i vědce a v jejich fantazii dostával novou podobu, nezávislou na původních židovských vzorech. Dodnes asi nejslavnější verzi golemovského motivu (podpořenou sugestivními ilustracemi Huga Steinera-Prag) přinesl pražský německý spisovatel Gustav Meyrink: v jeho stejnojmenném románu (1915) představuje golem jakési zhmotnění pocitů úzkosti a strachu obyvatel pražského ghetta. České zpracování romantických příběhů o rabim Löwovi se naplno prosadilo už koncem 19. století. Začlenění golemovských legend do *Starých pověstí českých* Aloise Jiráka a *Pražských pověstí* Josefa Svátka nebo Adolfa Weniga nepochybně přispělo k popularitě rabihö Löwa a jeho golema pro všechny další generace (O golemovském motivu v českém výtvarném umění viz *Rch* 11–12/2002.)

Jiří Trnka: *Stvoření Golema*, 1961.

OŽIVTE SVĚHO GOLEMA

Zatímco na počátku 20. století golem často ztělesňoval naděje a touhu po osvobození, v umění druhé poloviny století se z něho stává jeden ze symbolů moderního světa: jeho postava novým způsobem rezonuje s nadějemi a úzkostmi života v technické civilizaci. Četné nové varianty golema ukazují, že toto téma je dnes pro umělce i vědce možná aktuálnější než v minulosti a že se s jeho rozmanitými podobami budeme nejspíše setkávat i v 21. století. Golema je tak možno chápat jako archetyp, který je trvale přítomen a stále přijímá nové podoby.

Novou podobu golemovi dává rovněž interaktivní instalace Petra Nikla na výstavě *Golem. Hledej znak či slovo k jeho oživení* v Galerii Roberta Guttmana, která potrvá až do 4. října. Nikl se zřejmě inspiroval některými středověkými mystickými rituály, které měly za cíl oživit podobu golema v myslí svého tvůrce. Prostřednictvím doty-

Hugo Steiner-Prag: *Studie hlav ke Golemovi*, 1915.

kového objektu, kresbou v písku a světlem se tu každému nabízí možnost probudit imaginárního golema, skrytého ve vlastních představách a fantazii. K tomu Petr Nikl dodává: „Zvolil jsem minimalistické řešení – objekt o dvou částech, které samy o sobě působí abstraktně a jsou především plochami pro zobrazení tváře, symbolu, znaku, písmene či slova. Jde o magický zážitek z psaní světlem, probuzení vlastní fantazie

a tvořivé energie, jejíž záchvěv pocítíte i vy v okamžiku tvoření. (...) Projekt v této podobě není zamýšlen pouze pro děti. Všichni návštěvníci mají stejnou možnost kresbou v písku vytvořit znak, jenž se stínouhou promítne na projekční plochu, která je snímána kamerou. Každý pokus se tak stane částí společného filmu – nekonečné pohyblivé kresby, mapující všechny – zdařilé i nepovedené – pokusy. Každý z návštěvníků se tak stane součástí oživovacího rituálu, který snad umožní stvoření něčeho nového a nečekaného, co golema znovu probudí z dlouholetého spánku.“

ARNO PAŘÍK

(Výstava v Císařské konírně Pražského hradu je přístupná do 8. listopadu 2009, vstupné 160 Kč, snížené 100 Kč, rodinné 220 Kč, skupinové pro žáky základních a středních škol po 40 Kč, na vstupenky z výstavy je poskytována při návštěvě objektů a výstav Židovského muzea v Praze sleva 20 %.)

RABI LÖW V OČÍCH VĚDCŮ

V Jeruzalémě se sešla maharalovská konference

Zatímco Praha uctila svého nejvýznamnějšího židovského učence velkolepou výstavou v areálu Pražského hradu, nejvýznamnější akademická událost se odehrála v Jeruzalémě. Ve dnech 9.–11. srpna se zde konala mezinárodní konference pod názvem *Pražský Maharal – čtyři století od jeho úmrtí*. Konferenci, jež se uskutečnila především díky úsilí profesora Elchanana Reinera z Telavivské univerzity, společně organizovaly nejpřednější izraelské akademické instituce, Hebrejská univerzita v Jeruzalémě, Open University of Israel, Telavivská univerzita a Izraelská historická společnost. V jednotlivých blocích se přední judaisté z Izraele, USA a Německa zabývali různými aspekty života a díla rabiho Jehudy Löwa, stejně jako jejich ohlasy v populární i vysoké kultuře. Akademická i neakademická veřejnost, jež téměř zcela zaplnila auditorium jeruzalémského Van Leerova institutu po celé trvání konference, vyslechla celou řadu originálních příspěvků. Jak na závěr konference uvedl profesor Hillel Kieval, jednotlivé příspěvky, živá reakce publika i celková atmosféra setkání ukázaly, že myšlení rabiho Jehudy Löwa je významným předmětem akademického bádání i živou součástí moderní židovské identity. Příspěvky z konference se v tištěné podobě sice objeví nejdříve v příštím roce, nad základními trendy maharalovského bádání se však můžeme zamyslet již dnes.

BADATELE ČEKÁ DLOUHÁ CESTA

Jehuda Löw (asi 1525–1609) již delší dobu fascinuje historiky judaismu, specializující se na různé aspekty židovské historie, kulturních i společenských dějin. Nepřekvapí proto, že existuje celá řada významných studií, které se tohoto patrně nejvýznamnějšího pražského židovského myslitele týkají. Na druhou stranu je zarážející, že dodnes neexistuje jediná syntetická knižní monografie, jež by nabídla všezahrnující pojednání významných maharalovských témat. Některé studie přítomné v publikaci *Cesta života* (anglická verze *Path of Life*), již vydalo Židovské muzeum v Praze ke zmíněné výstavě, stejně jako mnohé z příspěvků jeruzalémské konference svou pronikavostí

ukazují, kolik nezodpovězených otázek maharalovské téma představuje a jak dlouhou cestu k systematickému uchopení Löwovy osobnosti i díla budou muset badatelé teprve ujit.

O životě Jehudy Löwa nevíme mnoho. Zatímco v dílech mnoha jeho současníků

Ladislav Šaloun: *Rabi Löw*, 1911–1913.

nalézáme pod vlivem renesančního zájmu o životní příběh jednotlivce autobiografické zmínky, Löw je ve svých rozsáhlých spisech zcela neosobní. Biografický zájem se dnes proto soustřeďuje na nalezení, analýzu a interpretaci nečetných přímých i nepřímých dokladů, umožňujících rekonstruovat v základních obrysech Löwův život, především jeho chronologii. Jakkoli se toto úsilí může zdát mnohdy spíše titěrnou a pro laika nezajímavou dřinou, její výsledky tvoří naprosto nezbytnou platformu pro badatele, zajímající se o Löwův duchovní odkaz. Kdy přesně a proč se Löw přistěhoval nebo odstěhoval z Prahy? Jak mohly jeho životní peripetie odviset od setkání s dalšími učenci a jejich spisy a následně ovlivnit jeho vztah k nim? His-

torik zde provádí judaistu jako Vergilius Danta nebezpečným terénem spekulací a pomáhá mu vyhnout se často lákavým, avšak historicky nepodloženým vývodům. Vrchol současného biografického bádání představuje studie Alexandra Putíka a Daniela Polakoviče v *Cestě života*.

NOVÉ POHLEDY

Zahraniční historici se zpravidla pokoušejí interpretovat Löwův život v širším kontextu společenských dějin střední a východní Evropy. Výsledky jejich bádání často odrážejí rozdílná východiska porozumění dané problematice a mohou být pro českého zájemce osvěžující, zejména nabízejí-li nový pohled na jevy nebo události, jež považujeme za téměř samozřejmé. Tohoto druhu byl i příspěvek Hillela Kievala z Washington University v St. Louis, který je v současnosti nejvýznamnějším zahraničním badatelem, studujícím dějiny českých Židů (je politováníhodné, že jeho knihy *Vznik českých Židů* i *Společenství a jeho jazyk* neexistují v českých překladech). Profesor Kieval poukázal na skutečnost, že Praha, v níž Jehuda Löw na přelomu 16. a 17. století žil, měla jisté prvky vrchnostenského města. Šlechtě, jež garantovala pražským Židům relativní stabilitu a prosperitu navzdory protižidovským tlakům měšťanů, představoval císař Rudolf II. a později místodržící habsburské vlády. Společenskopolitické vztahy pražských Židů s vládou i měšťany se tak do značné míry podobaly situaci v polských vrchnostenských městech, jak je popsal Gershon Hundert ve své průlomové knize o Židech v polském Opatově. Dostáváme tak do ruky historickopolitický argument, přispívající k pochopení důvodů zjevných kulturních souvislostí židovské Prahy Maharalovy doby s polskými židovskými obcemi.

Přejdeme-li k Löwově biografii intelektuální, pak přední místo zaujmají Löwovy interakce s jeho současníky, zejména můžeme-li vysledovat jejich přímý vliv na Löwovo dílo. To je případ dvou nejznámějších polemik, jednak se spisem Azarji de' Rossiho (1513/14–1578) *Meor ejnajim*, a jednak s Eliezerem Aškenazim (1512–1585) a jeho spisem *Maase ha-Šem*. Druhé z obou polemik se podrobně věnuje Neta Ecker-Rozingerová v rámci svého doktorského projektu na Haifa University. Její příspěvek na jeruzalémské konferenci

Ize vnímat jako moderní reakci na starší „beletristický“ pohled, u jehož zrodu stála vlivná a zajímavá kniha Andrého Nehera (1914–1988) *Studna exilu* (č. Sefer 1993).

Klasické maharalovské téma představuje Löwův zájem o výklad agady neboli raných rabínských textů jiného než náboženskopravního charakteru. Jacob Elbaum z Hebrejské univerzity v Jeruzalémě, patřící k doyenům oboru, se tímto problémem zabýval již ve své knize *Otevřenost a uzavřenost*. Letos v Jeruzalémě se k tématu vrátil a nastínil možné chápání některých Maharalových spisů jako *Netivot olam* nebo *Chidušej agadot* v kontextu známých i méně známých kompilací rabínských midrašů, vznikajících ve stejném období. Podle staršího pojetí, jež u nás představoval Vladimír Sadek (1932–2008), stál Löw-agadista (snad ještě spolu s mladším Šmuellem Eidelsem) jakožto solitér uprostřed společenství učenců, zabývajících se téměř výhradně náboženským právem (halachou). Jacob Elbaum ukazuje, že zájem o agadu byl naopak dobovým fenoménem. Spojuje Löwa nejen s jeho rivaly de’Rossim a Aškenazim, ale také s celou řadou méně originálních autorů. Jejich spisy jsou sice dnes již zapomenuty, z literárně-historického hlediska však představují kontext, do něž Maharalovo dílo organicky zapadá. Jiný významný maharalovský badatel Byron L. Sherwin navíc v této souvislosti poukázal na skutečnost, že dnes již existuje dostatek důkazů o tom, že Maharal se zabýval také halachou, a dokonce o náboženském právu psal, i když se tyto spisy téměř nedochovaly.

PRŮLOMOVÝ POHLED

Komplexním tématem je Löwův vztah k nežidovské společnosti, především jeho účast v mezináboženských debatách s křesťany, ale také pohled na člověka nežidovského původu obecně i zjevné paternalistické snahy, jež vykazuje vzhledem k těm Židům, kteří nejsou profesionálními učenci. Základní polaritu vymezil uznávaný izraelský historik Jacob Katz (1904–1998) a již zmíněný André Neher. Zatímco Neher nekriticky zdůrazňoval prvky otevřenosti v Löwových spisech, aniž by vzal v úvahu literární i společenský kontext, Katz ve své knize *Výlučnost a tolerance* chápal Löwa coby příklad vzájemného odcizení křesťanů a Židů v 16. století.

Na Jacoba Katze navázala v 80. letech Rivka Schatzová, jež se zabývala otázkou přítomnosti konceptu přirozeného práva

v Maharalově myšlení. V Katzových šlépějích, avšak nuancovaněji, pokračuje také Joseph M. Davis v těch pasážích své knihy o Jom Tov Lipmannu Hellerovi, ve kterých jej srovnává právě s Maharalem. Rigorózněji a originálněji rozpracovává tuto linii výzkumu Elchahan Reiner, jehož jméno jsme zmínili v záhlaví tohoto článku. V kontextu svého průlomového pojetí aškenázské židovské společnosti 16. století, jež se zřejmě dělila na bohaté obchodníky, starou rabínskou aristokracii, chudinu a nově se krystalizující nižší inteligenci (tiskaři, učitelé, kazatelé, kantoři aj.), prezentuje profesor Reiner Maharala jako typického rabínského aristokrata. Nově definované společenské zájmy významně obrušují jinak ostré hrany někdy přísného učence, jenž trval na striktním oddělení židovské společnosti od okolního obyvatelstva nejen v náboženském, ale také ve společenském životě a jenž břitce kritizoval právě učitele Tóry nebo místní rabíny.

Mark Podwal: *Maharal*, plakát, 2009.

Ve svém příspěvku na jeruzalémské konferenci nabídl Elchahan Reiner možnost interpretovat Löwovo pedagogické úsilí, jež popsal již v 60. letech 20. století Aron Fritz Kleinberger, konkrétně Löwovu kritiku tzv. pilpulistické metody studia *Talmudu*, v kontextu společenskopolitických procesů a vzájemných rivalit evropských židovských obcí ve střední a východní Evropě.

MYSLITEL DVOU TVÁŘÍ

O revizi Neherova pojetí se pokusil autor těchto řádků. Příspěvek přednesený na jeruzalémské konferenci usiloval o přesnější vymezení hranic humanismu Maharalova

na pozadí renesančního humanismu jako takového. Určení prvků Löwova myšlení, jež zařazení tohoto učence mezi renesanční humanisty vylučují, i těch aspektů, jež naopak s renesančními humanisty souznějí, ukazuje Maharala jako myslitele „dvou tváří“. Zatímco Maharal-filosof by patrně s mnoha renesančními humanisty snadno nalezl společnou řeč, Maharal-teolog nedovoluje renesančnímu univerzalizismu, aby se v jeho díle dostatečně prosadil.

Některé prvky Maharalovy teologie, například zvláštní důraz na prvotní hřích a nenapravitelné poškození lidství, jež je jeho důsledkem, vykazují podobnosti s některými proudy křesťanské reformace, například s kalvinismem. Na to upozornil ve svém hebrejském článku, jenž vyšel roku 1985 v časopise *Zion*, Otto Dov Kulka. Poukázal na potřebu studovat Maharalovo myšlení v kontextu české reformace, zejména českých bratří, s nimiž byl Maharal v osobním kontaktu.

Stejně jako otázka Löwova humanismu, také jeho vztah k židovské mystice dnešní badatele i širší publikum rozděluje. Zatímco například zmíněný Byron L. Sherwin hovoří o „mystickém charakteru“ Löwovy teologie a Vladimír Sadek svého času věnoval Löwovi celou kapitolku svého populárního úvodu *Židovská mystika*, Yoram Jacobson z Telavivské univerzity toto starší pojetí podrobil kritice. Ukázal, že Maharal sice stejně jako téměř všichni jeho současníci byl s některými kabalistickými spisy obeznámen, v jeho vlastním díle však mystické představy hrají roli pouhého ornamentu.

PROBLÉMY PRAMENŮ

Jacobsonův příspěvek, příspěvek autora těchto řádků i k nim se vážící diskuse se také dotkly problému Löwových pramenů. Každý čtenář středověkých hebrejských spisů zná úskalí, jež sdílí rabínská literatura s texty latinského středověku: Myšlenka je obecným vlastnictvím a její nalezení a opsání – zaznamenání – samo o sobě přináší užitek. Hranice mezi autorem a kompilátorem jsou v rukopisné kultuře rozostřeny. Uvedení zdroje představuje výjimku, úmyslné modifikace vedoucí k posouvání významů i bezděčná porušení textu vinou kopistů jsou naopak až příliš časté. Löw nejenže sdílí tento středověký přístup, ale dokonce své prameny úmyslně skrývá, především jde-li o spisy, s nimiž polemizuje. To platí také o případných nežidovských pramenech, jejichž citace Löw výslovně zakazuje.

(pokračování na str. 17)

ÚVAHY O HOLOKAUSTU

(dokončení ze str. 7)

ŽIDOVSKÝ ODBOJ

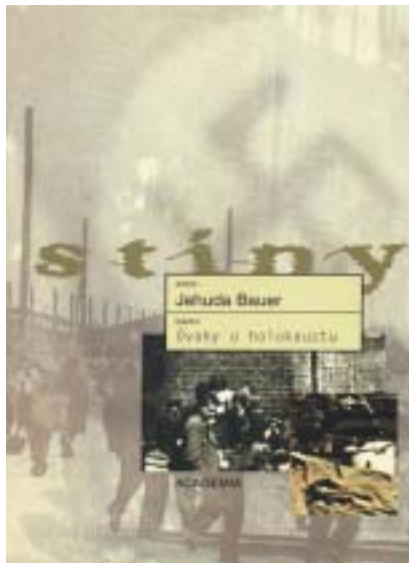
Židovský odboj je Bauerovo velké téma. Zabývá se odporem nejen ve velkých ghettech jako Varšava, ale i v malých štetlech na východě Polska. Kvůli pojetí židovského odporu se dostal do sporu se svým přítelem, dalším význačným historikem šoa Raulem Hilbergem, který veškerý židovský odboj vnímal jen prostřednictvím německých pramenů, tudíž jako okrajový, či dokonce nulový. „Z německého pohledu byl odpor samozřejmě marginální, ale marginální by měla být právě německá perspektiva. Odvaha a snaha bojovat je neobyčejně významná z židovského pohledu a také z širší perspektivy, jež zkoumá reakci lidí ohrožených genocidou,“ řekl Jehuda Bauer před dvěma lety v rozhovoru pro *Rech* (8/2007). V knize se zabývá ozbrojeným odporem i odbojem neozbrojeným. Nazývá je hebrejským výrazem *amida* a řadí k nim veškeré akce na obranu proti nacistům i činnosti pro pozvednutí morálky, tedy i vzdělávací a kulturní činnost v ghettech.

V kapitolách, nazvaných „Židovský odboj – mýtus, nebo skutečnost?“ a „Neozbrojený odpor a další reakce“, se autor věnuje chování židovských rad (*Judenräte*), tedy židovských samospráv, které jmenovali Němci. Podle výkladu R. Hilberga (a H. Arendtové) tyto rady vlastně byly – i když ne záměrně – spolupachatelé. Podle historika Aharona Weisse, který se zabýval radami v polských ghettech a jehož pohled Bauer rozvíjí, je ale nutné se zamyslet nad následujícími otázkami. Jak členové rad čelili utlačovatelům? Jaký měli vztah ke svým komunitám – byli to zkorumpovaní činovníci, nebo se snažili své lidi chránit a sami riskovali životy? Podle Weisse a Bauera se chování židovských rad různilo a většina prvních rad (které byly jmenovány na počátku německé okupace) jednala čestně. Dále se autor zabývá aktivitami židovských partyzánů, odporem v koncentračních táborech a nedostatkem sympatií většiny východoevropských národů pro židovský odboj.

...A ŽIDOVSKÁ SPOLUPRÁCE

Další téma je velmi citlivé: spolupráce Židů a Němců, konkrétně kolaborace židovských policistů v ghettech. Bauer podrobněji píše o aktivitách jediné známé skupiny Židů, která se snažila spolupracovat s Němci na ideologickém základě. Jmenovala se Trináctka, sídlila ve varšavském ghettu a v jejím čele stál informátor gestapa Abraham Gancwajch.

Bauer hovoří též o úloze žen v evropském sionistickém hnutí v práci pro záležitost uprchlíků. Jako zajímavý příklad uvádí případ Gisi Fleischmannové z Bratislavy, která v letech 1938–1939 působila jako členka slovenského Ústředního výboru pro uprchlíky a od roku 1940 pracovala v čele ilegálního vedení slovenské židovské rady, Ústředne Židov, které si říkalo Pracovní skupina. Pod vedením Fleischmannové a rabiho Weissmandela se tato skupina pokusila o záchranu Židů, a to prostřednictvím úplatků nacistickým pohlavářům. Členové skupiny byli nakonec deportováni, navíc na ně padl stín spolupráce s nacisty. Bauer Fleischmannovou

z hlediska jejích úmyslů hodnotí kladně: jako ženu a vůdčí osobnost, která se stala „politickou vůdkyní jediné židovské odbojové organizace – jediné odbojové organizace v celé Evropě –, která sjednotila všechny politické směry v zemi (s výjimkou komunistů) a byla jedinou skupinou, jež se pokusila zachránit ne pouze sebe, ale i Židy z jiných zemí“.

Podrobně se autor zabývá židovskými teologickými vysvětleními holocaustu. Po rozboru, zaměřeném na různé náboženské výklady šoa, mj. interpretaci vůdce Chabadu rabiho Schneersohna, dochází k názoru, že na rozdíl od historických, sociologických, psychologických i filosofických vysvětlení nepodává náboženství na téma šoa přesvědčivou odpověď.

PŘÍPAD OSVĚTIMSKÉ ZPRÁVY

V zemi, kde kniha Rudolfa Vrby *Utekl jsem z Osvětimi* patří ke známým titulům, má

tato kapitola jistě neobyčejnou váhu. Bauer význam Vrbovy a Wetzlerovy zprávy oceňuje a současně ji pojímá jako ilustraci toho, jak obtížné byly jakékoli pokusy o záchranu ohrožených Židů – nejen z hlediska technického, tedy přenosu informací a jejich šíření, ale z hlediska lidského: Šlo nejen o to, aby lidé, ti ohrožení i ti na Západě, kteří by eventuálně mohli pomoci, zprávy o masovém vraždění Židů získali, ale aby jim také uvěřili, přičemž druhý aspekt se ukázal přinejmenším stejně obtížný jako ten první.

V kapitole o vlivu holocaustu na vznik Státu Izrael vyvrací mj. autor tezi, že Stát Izrael vznikl díky nacistické genocidě: „Naopak, kdyby německý Reich vydržel o rok déle, pochybuji, že by vůbec někdo přežil. Více holocaustu by znamenalo nižší šanci pro židovský stát. Holocaust zabránil židovskému státu, aby jej při vstupu do života doprovázely jako novopečení občané miliony Židů, kteří by o svůj stát bojovali. (...) Má odpověď je tedy jasná: názor, že Izrael vznikl díky holocaustu, je mylný. Opak je pravdou. Vznikl navzdory holocaustu.“

DĚJINAMI TAM A ZPĚT

Autor se bez obtíží pohybuje dějinami zpátky a kupředu, vyhledává analogie holocaustu s dalším masovým vražděním, aby pak určil jeho jedinečné rysy, cituje hebrejské, německé, anglosaské, české, slovenské, polské či jidiš prameny, což mu umožňuje vnímat holocaust z nejrůznějších perspektiv a úhlů, z odstupů i ve zcela osobní rovině. Fakta nepředkládá jako suchý akademický materiál, ale jako příběh, v němž hrají roli i pravděpodobnosti, odlišné možnosti vývoje, různá „kdyby se to odehrálo jinak“. Navíc se občas neudrží a nelogickému výkladu některého svého kolegy či jiné autority uštědří přesně mírnou ironickou „tafku“. Autor jako by sám sobě suplevo poslouchače a tazatele, který správné odpovědi teprve hledá, a díky této „neznalosti“ proniká do problému neobyčejně hluboko, palčivě a naléhavě.

(Poznámka na závěr: Překladatel po dohodě s autorem zvolili pro přepis výrazu holocaust transkripci z původní podoby tohoto slova, tedy z řeckého holokaustos, nikoli u nás rozšířenější přepis přes angličtinu. Jedna z otázek, kterou kniha klade – v porovnání s ostatními samozřejmě naprosto marginální – tedy zní: psát holocaust, či holokaust?)

ALICE MARKOVÁ

(*Jehuda Bauer: Úvahy o holocaustu. Z angličtiny přeložil Tomáš Vrba. 319 stran, poznámky, bibliografie a rejstřík. Vydalo nakl. Academia roku 2009. Cena: 330 Kč.*)

AŠKENAZIM

(dokončení ze str. 9)

Čtrnáct let se němečtí Židé skládali na obrovskou sumu, kterou císař požadoval za vydání Maharamova těla. Takový význam měla (a má) pro Židy micva (příkaz), aby byl jejich mrtvý pohřben na židovském hřbitově.

I když ve Wormsu už žádná židovská obec není, hřbitov je dobře udržovaný. Přestože patří k nejvýznamnějším židovským pohřebištím v Evropě, není nijak hlídán a lze se na něm volně procházet, aniž je návštěvník konfrontován se zástupy průvodců, zřízcenců bezpečnostních agentur a prodávaců všeho možného. To je pro současný vztah Němců k Židům nebo přinejmenším k židovským památkám dobré vysvědčení.

MINULOST A PŘÍTOMNOST

Tak jako k Wormsu, Bacharachu či Ahrweileru ke každému místu, spjatému s židovskou minulostí Porýní, patří vedle výčtu učenců a duchovních a hospodářských výkonů i příběh o násilí, pronásledování, nenávisti a zkáze, který vyústil v Německu, a poté ve velké části Evropy do holocaustu – dosud nevidané katastrofy. Je otázka, zda Německo udělalo všechno pro odhalení a potrestání nacistických vrahů, ale v rám-

Marc Chagall: *Jákobův sen*, detail vitráže.

ci možností toho udělalo dost. Vychází vstříc potřebám zdejších židovských obcí, vyplácí odškodnění obětem šoa a války, v politické i hospodářské oblasti podporovalo a v zásadě stále ještě podporuje Stát Izrael, což v dnešní Evropě zcela není samozřejmost.

Překonání minulosti, omluvy, usmíření, odškodnění – to všechno je na oficiální a in-

stitucionální rovině skutečností. Z politického aspektu je šoa historií, která, jak se všichni shodují, se nesmí nikdy zapomenout

Horní část jednoho z postranních oken.

a nikdy opakovat. A dělá se pro to hodně, v Německu zejména. Ale z lidského, osobního hlediska je vztah mezi potomky těch, v jejichž jménu se násilí uskutečňovalo, a těmi, kdo ho přežili, a jejich potomky, složitější. Je to zranění, které se týká obou a těžko se hojí. Najít tady společnou půdu pod nohama a pevný bod, od kterého lze jít společně dál, je složité, protože to vyžaduje přijmout všechno to, co se stalo, a současně se pokusit to překonat a pro budoucnost změnit.

CHAGALLOVA OKNA

V Mohuči, kde rabi Geršom ben Jehuda, Světlo vyhnanství, stál u zrodu aškenázského Židovstva, stojí chrám sv. Štěpána, postavený v roce 990, v době, kdy bylo rabimu Geršomovi třicet let. Kostel, založený císařem Otou III. jako „modlitebna říše“, byl několikrát přestavován, zásadně goticky ve 13. a 14. století a spolu s většinou města takřka zničen nálety za druhé světové války. Po roce 1945 byl pomalu a nákladně rekonstruován. V roce 1973 se obrátil zdejší farář Klaus Mayer na tehdy již šestaosmdesátiletého Marca Chagalla s prosbou, zda by nebyl ochoten vytvořit pro obnovený chrám okenní vitráže. Ten nabídku po třech letech rozmyšlení přijal a roku 1978, kdy mu bylo 91 let, bylo osazeno první chrámové okno. Chagall navrhl a schválil realizaci celkem devíti monumentálních okenních vitráží, které patří k tomu nejúchvatnějšímu, co můžeme z moderních realizací tohoto typu spatřit. Své poslední okno dokončil krátce

před smrtí, ve věku 97 let. Sedmáct úmyslně mnohem skromnějších vitráží v postranních lodích a na chóru vytvořil v dalších letech Charles Marq z ateliéru Jacquesa Simona v Remeši, který se na realizaci všech Chagallových návrhů podílel.

Je neuvěřitelné, jak přirozenou jednotu vytvářejí práce židovského malíře ze zapadlého chasidského Vitebska a dílo anonymních románských a gotických stavitelů a kameníků křesťanského Západu. Převládající modř obklopuje biblické příběhy, které Chagall skrze světlo a barvy vypráví. Jsou to převážně tytéž příběhy, o kterých rozmlouvali a diskutovali rabi Geršom a jeho žáci, Meir z Rothenburgu, zabýval se jimi Heine a alespoň v mládí i Börne: stvoření člověka, Noe a jeho archa, Abraham a Sára, zasnoubení Izáka s Rebekou, Jákobův sen, Mojžíš a desky Tóry...

Je to silný zážitek vidět, jak lidé v kontaktu s tím, co k nim světlem a barvou skrze okna promlouvá, odkládají svůj neosobní výraz, usedají do lavic nebo se tiše procházejí rozlehlým prostorem a současně, jak se dívají před sebe, se dívají i do vlastního nitra. Není nezbytně nutné převádět všechno do náboženské terminologie, ale jinak než jako jednu z podob modlitby to nazvat nelze.

Marc Chagall: *Prorok Eliáš*, část vitráže.

Marc Chagall své dílo pro mohučský chrám nikdy na místě neviděl. Ale vytvořil ho právě pro toto místo a jistě si byl vědom všech komplikovaných souvislostí, do kterých ho zasazuje. Takové rozhodnutí vyžaduje hodně odvahy – a tu, vedle léty nepoznamenané invence, ve svých skoro sto letech stále měl. Díky ní se mu podařilo podstatnou měrou přispět ke vzniku místa, kde si lze uvědomit, že začarovaný kruh, ve kterém se po staletí vztah Židů a křesťanů pohybuje, lze přerušit. A lze to, byť i třeba jen nakrátko, bez falešných emocí a fráží i zažít.

Text a foto **JIRÍ DANÍČEK**

ATEISTŮM S LÁSKOU

Polemika s filozofem Václavem Bělohradským

Na okraji politického dění, ale s ohledem na možné výsledky říjnových voleb zase ne mimo politickou realitu, probíhá v českých médiích diskuse na téma antikomunismus. Minulý měsíc k ní v deníku Právo přispěl i filozof Václav Bělohradský. Svůj postoj vyjádřil samotným názvem statě: „Proč nejsem antikomunistou“. Já se za oponenta komunistů považuji, protože s tím, co o komunistické ideologii vím a jak se mi vtiskla do života, ji odmítám jak v teorii, tak praxi. Je sice dobré uvést, jako to činí Václav Bělohradský, že „komunistické ideály byly důležitým civilizačním statkem ve dvacátém století“, ale to nic nemění na jejich faktické diskreditaci: krádežemi, terorem a vraždami milionů lidí na straně jedné, v praxi prokázanou společenskou a ekonomickou neživotoschopností na straně druhé.

Popravdě řečeno, pokud by šlo o ideálnost ideálů, dokázal by jistě i Václav Bělohradský pro lidstvo vymyslet lepší a ještě chiméricky dokonalejší sny, než byly ty komunistické.

NEDOHLÉDNE NA DRUHÝ BŘEH

Nebyl by to ovšem pravý odsudek antikomunismu, kdyby se i v článku Václava Bělohradského nepropojil s rozhodnou kritikou náboženství. „Náboženství je nedostatek odvahy přijmout lidskou životní situaci ve světě, kterou je konečnost, dějinnost, nejisté poznání skutečnosti, zranitelnost,“ napsal Václav Bělohradský a dodal: „Náboženství nabízí únik z této ‚prekérní‘ situace skokem do zásvětí.“

V tomto bodě se odchýlil od svého souběžného znechtění katolické církve, píše o náboženství obecně, a tak i já, jiné víry než křesťanské, cítím možnost se vyslovit.

Vždy znovu mě zaráží, když lidé, které bychom mohli korektně označit za ateisty, příkře praví o náboženských záležitostech. Nemám teď na mysli jejich soudy o všem špatném, co se kdy ve jménu víry napáchalo, ale domýšlivé pošklebování lidem, kteří ve svém bytí nacházejí ještě jiné ukotvení než ateisté.

Ateista typu Václava Bělohradského dává najevo, že věřící je slaboch, který se nedokáže vyrovnat s nároky a tíží života jinak než sebeklamem. Bělohradský si tak počíná jako člověk, který nedohlíží na dru-

hý břeh, a přitom troufale hodnotí, co se na něm děje.

Ti, kteří vírou žijí, a je přitom v principu jedno, zda si říkají buddhisté, hinduisté, židé, křesťané nebo muslimové, však před nicím neuhýbají. Žijí-li v pravdě podle víry, přijímají o své vůli řád či závazek, kterým jiní povinovani nejsou a který má svou váhu. V judaismu se takovému závazku hebrejsky říká „kabalat ol malchut šamajim“ – „přijetí jha Božího království“. Věřící jednájí v tomto konečném a dějinném světě s plnou odpovědností za jedinečnost svého konání a přitom jsou si vědomi přesahu svého bytí, které neodvozují jen z tohoto světa: sahá před zrození a za smrt. Své vnímání skutečnosti a činy podřizují přesvědčení, že jsou součástí věčného, vyššího zdroje existence, než je ten lidský.

VÍRA NEMUSÍ BÝT ZÁRUKOU MRAVNOSTI

Netušim, kde militantní odpůrci náboženství berou své přezíravé a pyšné přesvědčení, že takový postoj je v lidsky vymezeném čase diskvalifikující pro úctyhodný, plný život. Život, v němž věřící člověk neuhýbá před jeho výzvami, nejistotami, měnícím se poznáním a křehkostí, ale naopak jim jde z hloubi své víry statečně vstříc. Jistě, není věřící jako věřící. Někteří žijí svou vírou více v bázni a jiní, což je lepší případ, spíše v lásce – se všemi konkrétními důsledky. Jsou takoví, kteří se od náboženství pozvednou ke spiritualitě, rozostřující hranice mezi vyznáními, a jiní, kteří toto nedokážou.

Netvrdím, že víra sama o sobě je zárukou mravnosti. Mezi věřícími byli, jsou a budou i lidé nečestní stejně jako fanatici, kteří si svůj vztah ke stvořiteli budou vykládat jako apriorní souhlas shůry se vším, co si podle své osobní či politické potřeby nazvou „činem pro Boha“. Mohou tak jistě napáchat mnoho zla. Jenom se však nezapomeňme zeptat: Zla na rozdíl od vždy ctnostných činů těch, kteří mají potřebu náboženství odsuzovat?

Diskuse mezi věřícími a nevěřícími nemá v principu řešení a já osobně bych o víře nikdy nikoho nepřesvědčoval. Zapřísáhlé ateisty bych však přece jen o něco požádal: O menší zaujatost, větší pozornost soudobému náboženskému myšlení, korektnost a otevřenost. Říkají si přece většinou liberálové.

(Psáno pro Rádio Česko a Roš chodeš.)

LEO PAVLÁT

KEŽMAROK

Rázovité mesto s bohatými tradíciami tvoriace centrum niekdajšieho „nemeckého Spiša“ (Zipfer Deutsch). Počtom dominantné nemecké mestské obyvateľstvo „slobodného kráľovského mesta Kežmarok“ dlho odopieralo Židom právo usadzovať sa v intraviláne mesta. Z tohto dôvodu je prítomnosť Židov v regióne oveľa staršia, ako vlastné dejiny židovskej náboženskej obce v Kežmarku. Židovským centrom Spiša a domovským miestom väčšiny miestnych Židov až do polovice 19. storočia bola malá obec Huncovce (Unsdorf),

Synagoga v Kežmarku zbúraná r. 1961. Foto archiv.

ktorej nesmierne zaujímavé dejiny si zasluhujú zvláštnu kapitolu. Avšak Kežmarok prijal prvých stálych obyvateľov židovského vyznania až po r. 1840, keď nariadenie Uhorského kráľovského snemu váhou zákona nariadilo otvoriť slobodné kráľovské mestá židovskému obyvateľstvu. Prví židovskí obyvatelia mesta sú zaznamenaní po r. 1846. Spočiatku žili na okraji mesta aj spoločnosti, po čase sa ocitli v jej centre – lokalitou aj spoločenským postavením. V prvých rokoch osídlenia patrili kežmarskí Židia pod ŽNO v Huncovciach, vlastnú obec založili roku 1852 – mala len 19 členov. Modlitebňu (zatiaľ nie synagógu) si táto malá obec postavila za hradbami mesta neďaleko dreveného artikulárneho evanjelického kostola – najznámejšej pamiatky dnešného Kežmarku. Rabin spočiatku dochádzal z Huncoviec, od r. 1874 si kežmarskí Židia povolali vlastného rabína – Abraháma Grünburga (1839–1918) z Miškovca. Grünburgov syn aj vnuk prebrali jeho úrad a pôsobili v meste až do obdobia Slovenského štátu. Ešte za pôsobenia prvého rabína sa postavila v Kežmarku dôstojná synagóga postavená v maurskom slohu s rozmermi 22 x 15 m (r. 1882), kúpele, založil sa cintorín, vznikli aj ďalšie ustanovizne.

Židia neboli izolovanou časťou kežmarského obyvateľstva, významne sa zapájali do hospodárskeho života. V r. 1880–1941 existovalo v Kežmarku viac ako 250 rôznych židovských obchodov. Medzi Židmi boli aj právnik, lekári, lekárnici, menší živnostníci. Popri majetných Židoch existovali

tovala chudobná väčšina. V rámci židovskej obce pracovalo viacero spolkov: Chevra Kadiša (od r. 1873), Bikur Cholim – spolok na podporu chorých, Ženský dobročinný spolok, Židovský mládežnícky spolok a iné. Štatistika sčítania obyvateľstva ukazuje, že r. 1851 žilo v Kežmarku celkovo 4391 obyvateľov, z toho 29 Židov. V r. 1890 bolo v meste 4896 obyvateľov, z toho 664 Židov a r. 1901 bolo 5606 obyvateľov, z toho 907 Židov.

Židovská obec zanikla v dôsledku deportácii do táborov smrti, v poslednom období jej existencie žilo v Kežmarku až 1181 židovských obyvateľov. Istý čas pripomínala zaniklá židovská obec synagoga, do ktorej umiestnili úrady sklad. Roku 1961 bola zbúraná.

Cintorín sa nachádza na severnom okraji mesta. Pôdorys má tvar lichobežníka s rozmermi 50 x 60 m. V nedávnej minulosti bol skrútený o 10 m (hroby zo skracovanej časti boli premiestnené). Cintorín je po generálnej úprave vykonanej v r. 2003–2004 občianskym združením Astra, ako aj vďaka svedomitosti správcu p. Rudolfa Herza vo výbornom stave. Ležiacie náhrobky boli pri rekonštrukcii znovu postavené a očistené, terén vyrovnaný, náletové kríky a dreviny odstránené. Postavili a stabilizovali sa všetky jestvujúce náhrobné kamene, zrekonštruovali sa múry a vstup do cintorína. V súčasnosti patrí objekt k najlepšie udržiavaným židovským cintorínom na Slovensku.

Podľa údajov dvojjazyčnej slovensko-anglickej publikácie *Židia na Spiši I. Kežmarok a okolie – Jews in the Spiš Region I. Kežmarok and its Surroundings* autorov Ing. Mikuláša Liptáka a Madeleine R. Isenberg je na cintoríne 555 náhrobkov

Súčasný stav cintorína. Foto Juraj Turčan.

a z nich je len 37 nečitateľných. Najstarší náhrobok je z roku 1874. Súčasťou knihy je priložený CD – disk s množstvom archívneho materiálu ohľadne náhrobných kameňov (napr. len kežmarský cintorín je kompletne dokumentovaný 627 fotografiami) a židovských matrik zosnulých.

J. F.

RABI LÖW V OČÍCH VĚDCŮ

(dokončení ze str. 13)

Dokud nebudou mít badatelé k dispozici alespoň přibližnou rekonstrukci učencovy „knihovny“, zůstává bezmála každé tvrzení týkající se Maharalova myšlení pouze částečným přiblížením. Nejsme schopni určit, zda se jedná o originální myšlenku, převzatý materiál nebo polemickou reakci na židovský, nebo dokonce nežidovský spis.

Dosud neúplně jsou zpracovány vlivy Löwova učení na pozdější proudy židovského myšlení. S Löwovým odchodem z tohoto světa mizí i zájem o jeho spisy, z nichž po téměř dvě století žádný nevyšel tiskem. Teprve od sklonku 18. století můžeme sledovat postupné oživení zájmu o Maharala. Od 90. let 18. století vycházejí v polských hebrejských tiskárnách Löwovy spisy, a jak zmínil Byron L. Sherwin ve své knize, Maharalovo myšlení významně ovlivnilo některé pozdější chasidské učence, například Simchu Bunama z Pšischy (1765–1827) nebo jeho žáka Menachema Mendela z Kotska (1787–1859). Benjamin Brown z Hebrejské univerzity se ve svém příspěvku na jeruzalémské konferenci zabýval spojitostí mezi Maharalovým myšlením a spisem *Sefer emet* chasidského rebeho Jehudy Arje Lejb Altera (1847–1905). Diskutován byl také Maharalův vliv na Avrahama Jicchaka Kooka (1865–1935), patrně nejdůležitějšího aškenázkého učence mandátní Palestiny a zakladatele izraelské ortodoxie.

Nakonec se zastavme u atraktivního, avšak z akademického hlediska nejzákladnějšího okruhu výzkumu, jímž jsou maharalovské legendy, především legenda golemovská a ohlasy Löwovy postavy a díla ve folkloru a moderní kultuře. Těto tematice je věnován celý oddíl publikace *Cesta života*, a český čtenář má proto bezprostřední možnost se seznámit se současnými trendy. Jeruzalémská konference se v tomto ohledu držela uvnitř hranic akademického výzkumu, a příspěvky se proto týkaly především nových pohledů na již známé prameny legend. Joseph M. Davis z Gratz College ve Filadelfii nabídl originální pohled na nejstarší zdroj legend – *Sefer juchasin* Löwova příbuzného Meira Perlese (sepsáno kol. 1725). Historií tisků téhož textu se zabýval příspěvek Rachel Greenblattové z Harvardovy univerzity. Charakter ohlasů Maharalovy postavy v české literatuře 19. století zajímavě popsal Jindřich Toman z University of Michigan, zatímco přední současný specialista na židovskou mystiku Moše Idel poukázal na možnou souvislost dosud nejstarší známé verze pražské golemovské legendy z roku 1841 s textem, jenž vyšel tiskem již roku 1814.

KRITICKÉ KOMENTÁŘE JSOU NUTNÉ

Položme si na závěr otázku, čím je Maharalovo dílo jedinečné, v čem spočívají úskalí jeho studia a do jaké míry se daří zprostředkovávat výsledky bádání veřejnosti. Výjimečnost Maharalova myšlení spatřujeme především v jeho systematickosti a širokém rozpětí, stejně jako v jeho kontroverznosti, jež vychází vstříc dnešnímu akademickému výzkumu, který se snaží nebýt pouze popisný, ale problémový. Jednotlivá témata Maharalova myšlenkového světa jsou v důsledku jeho důslednosti neoddelitelně zřetězena. Rezonují nejen s nejnižšími aspekty každodennosti (obchod, společnost, interakce s obyvatelstvem), s osobním úkolem jednotlivce (etika a morálka, studium, běžná zbožnost), ale současně s nehlubšími rovinami teologie judaismu. Právě tento klíčový prvek Maharalova díla je však obtížné zprostředkovat.

Löw totiž nejčastěji formuluje své myšlenky formou výkladů talmudických a midrašických textů. Tento způsob sám o sobě je současně čtenářem cizí, neboť nesdílí nové přímo, ale oklikou. Předpokládá nejen znalost starší rabínské literatury a tradičních metod jejího výkladu, ale také vysokou citlivost k „nevyužitým cestám“: pro pochopení autorovy originality je třeba vzít v úvahu nejen interpretace, jež Löw skutečně uvádí, ale také ty, jež znal, ale ponechal je stranou. Po zvládnutí této literárně-výkladové roviny je nutné Löwův text interpretovat v kontextu dobových myšlenkových proudů judaismu (a jak jsme viděli výše, i křesťanství), ale také v kontextu společenskopolitické situace židovských obcí, na niž Maharal často ve svých dílech reagoval. Činil tak v náznamech, jež byly pro jeho současníky zřejmé, dnešní čtenář je však často přejde bez povšimnutí. Především společenskohistorické aspekty Maharalových spisů se proto ztrácejí i v jinak přesných překladech, nejsou-li doplněny kritickým komentářem. To je případ nedávno započaté řady českých výborů z Löwova díla Jana Diveckého. Nakladatel by měl zvážit doplnění překladů o literárněhistorické úvody a komentáře z pera judaisty.

Do budoucna si musíme přát, aby odklon od Maharala legend k Maharalovi skutečněmu, ztělesněný publikacemi a akademickými setkáními, jež jsme v našem neúplném přehledu zmínili, představoval setrvalý trend.

PAVEL SLÁDEK

NEŠŤASTNÉ VĚNO ...a další události

/Vybráno z českého tisku/

Nekrolog režiséra Petera Zadeka (83) přinesl týdeník Týden (10. 8.), nekrolog hollywoodského oskarového scenáristy Budda Schulberga (95) týdeník Instinkt (13. 8.).

O jiné hollywoodské osobnosti psal týdeník Respekt (17. 8.): Max Factor, vl. jm. Factorowicz, původem ruský Žid, byl vynálezcem fenoménu známého jako make-up.

■ Týden (17. 8.) připomněl, že vynálezcem americké filmové kovbojky byl Gilbert M. Anderson, vl. jm. Aronson (1880–1971), který natočil skoro 400 snímků s neohroženým kovbojem jménem Broncho Billy, kterého sám hrál. ■ Pod povzbudivým titulkem „V parku Gustava Mahlera už usazují sochy“ referuje deník Právo (1. 8.) o tom, jak se na oslavy 150. výročí narození slavného skladatele a dirigenta připravují v Jihlavě, kde řadu let bydlel a studoval. Park s jeho jménem vyrůstá na místě „nepěkné proluky“ po nacisty vypálené synagoze. Sochy, dva obrovští kamenní ptáci, dílo profesora Jana Koblasy, mají „tvořit pomyslnou bránu, vedoucí k srdci parku: Mahlerově bronzové soše“. ■ Brněnský deník (15. 8.) přinesl vzpomínku na pogromistickou náladu a útoky proti Židům v Brně v létě 1938, které začaly v kavárně Esplanade. ■ Média v řadě více či méně informovaných článků referovala o přípravách k 400. výročí úmrtí Maharala. Zřejmě nejobsažnější informaci o rabim, jeho době a díle přinesl Český rozhlas 6 (15. 8.); pod titulkem „Jak svět pro Golema zapomněl na rabiho Löwa“ v rozhovoru s ředitelem ŽMP. ■ Slovácko (28. 7.) referovalo o putovní výstavě *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, otevřené v prostorách zrekonstruované synagogy ve Strážnici. „Výstava je doplněna o část Strážnice a Židé, která mapuje problematiku židovského obyvatelstva ve Strážnici.“ ■ Mladá fronta Dnes (4. 8.) připomněla, že dramatik Milan Uhde se „narodil do rodiny, z níž jedna její biologická půlka byla umučena v koncentračních táborech, pouze maminka se zachránila“. To se její syn dozvěděl náhodou v r. 1963. Matku zachránil přítel rodiny, který tehdy u soudu odpřisáhl, že je jeho nemanželskou dcerou. „Ale okolí na rozsudek moc nedalo a zacházelo s matkou jako s Židovkou,“ vzpomíná M. Uhde. ■ Nymburský deník

(24. 8.) referoval o tom, že v Lysé nad Labem proběhnou tradiční „Polabské variace“ tentokrát ekumenicky: v centru zájmu budou židovské památky, vzpomínka na sv.

Zdislavu a soutěž o nejlepší švestkovou specialitu. ■ V blízkém Kolíně otevřou stálou expozici o dějinách Židů ve městě (od 14. století) v synagoze Na Hradbách. Zprávu přinesla MfD (7. 8.). ■ Pod titulkem „Poslední památky po Židech chtějí Náchodští zachovat“ píše Náchodský deník (15. 8.). Památky jsou dvě: bývalý obřadní dům a park na místě hřbitova. ■ Pod názvem „Mé životní zkušenosti s židovským zlatem“ otiskl Jičínský deník (22. 8.) vzpomínku své čtenářky. Její otec našel po válce plechovku plnou „židovského zlata“: zubní můstky, korunky, „masivní prsteny“ apod. „Maminka řekla – nedali jsme ti žádné věno, tak máš toto.“ Autorka byla „mladá, nezkušená a hloupá“, část zlata prodala, koupila si „koberec buklák, skříň a knihovnu. ... Měla jsem z toho takovou radost!“ Pak přišli tajní, došlo k soudu, byla odsouzena a sedm let musela platit „do hlavy dračí“, nakonec

Kresby Antonín Sládek.

došlo i k exekuci. „Na mysl mi vždycky tanul obrázek, jak exekutoři vyvádějí poslední krávu z chlíva. Mně padlo v exekuci za oběť všechno: dovolená, placené matuřitní volno, doplňkové odměny družstva.“

■ Rychnovský deník (21. 8.) referoval o „historicky doloženém Jánošíkovi Orlických hor“, Josefu Lederovi, synovi krejčího, který na počátku 19. století bohatým bral a chudým dával. Loupežník, řečený Ledříček, „byl drobné postavy a odmalička měl spoustu problémů: kolikrát se sepral s bohatšími kluky, kteří jej ponižovali a posmívali se mu, že je chudý žid“. ■ Literární noviny (24. 8.) zaznamenaly český překlad provokativní monografie Chandaka Sengoopta *Otto Weininger. Sexualita a věda v císařské Vídni*. „Pronikavý mozek Karl Kraus nazval tehdejší Rakousko experimentální stanicí pro konec světa a v té se Weininger velmi dobře vyjímá.“ ■ Pod romantickým titulkem „Jazzový basista Avishai Cohen se prozpívá k úsvitu“ referoval Havlíčkobrodský deník (7. 8.) o pražském koncertu významného izraelského muzikanta a skladatele, který žije v New Yorku. ■ Jiný izraelský skladatel a klavésista Idan Reichel zase podle HN (12. 8.) „vytváří globální pop s hloubkou“. ■ Prostějovský deník (13. 8.) referoval o odškodnění, jehož se dočkali výrokem evropského a poté i českého soudu čtyři sourozenci Kořínkovi z Prostějova za to, že je v 70. letech úřady odebraly rodičům. Neblahou roli udavače v tom údajně sehrál spisovatel Alexej Pludek, známý svými antisemitskými názory. ■ Pod titulkem „Galerie Efram láká mladé k židovství“ píše Břeclavský deník (8. 8.) o aktivitě jedné z mikulovských galerií. ■ Opačnou misií provádí zpěvák Robert Allen Zimmerman, alespoň

podle titulku LN (12. 8.): „Žid Bob Dylan chystá album s vánočními songy.“

■ Na otázku, zda myslí na svou nejmladší sestru, která zahynula v šoa, „pořád se stejnou intenzitou, nebo se vzpomínky rozostřují?“ odpověděl Elie Wieser v rozhovoru pro týdeník Reflex (13. 8.): „Naopak, zostřují. Mluvil jsem o tom s několika přáteli, mají stejné pocity. Ještě dnes o tom nemůžu mluvit... Ale od té doby soucím s lidmi, kteří jsou utiskováni... Tuhle mi dva činští oficiři nařizovali, že nesmím pozvat dalajlamu. Tak jsem se zeptal: O co vám jde? Máte kontinent, 1,3 miliardy lidí, proč vám jde o Tibet... Já kákoliv velká nespravedlnost mě vždycky rozčílí, ale kdo je našťvaný, nemůže nenávidět. Nenávisť je k ničemu, zlost je užitečná. Už se nestydím ji projevit.“ (tp)

IZRAEL: Po 6. sjezdu Fatahu

Pro nás to mohlo působit jako vzpomínka na časy staré dvacet let. Palestinská státostrana Fatah uspořádala v srpnu svůj 6. sjezd a to, co mezi dvěma tisíci delegátů v Betlémě zaznívalo, evokovalo jakousi palestinskou perestrojku. Čtyřiasedmdesátiletý Mahmúd Abbás obhájil (neměl protikandidáta) své křeslo předsedy, jenže alespoň rétoricky musel reflektovat nástup mladší generace padesátníků.

Jako vzpomínka na časy staré dvacet let to ovšem mohlo působit i na Palestince, členy Fatahu. Svůj poslední sjezd zažili v roce 1989, ještě jako exilový v Tunisu. A ti, co se z Tunisu vrátili v roce 1994 – když začala fungovat dohoda z Osla – jako vládcí právě ustavené Palestinské samosprávy, nyní ze špičkových pozic odcházejí. Na jejich místa nastupují ti, které neutvářel exil, nýbrž účast v první i druhé intifádě, a tudíž ještě žádný sjezd nepamatují. „Zažili jsme mnoho začátků i porážek,“ řekl Abbás po svém znovuzvolení. „Někdy jsme se ocitli na kraji propasti, ale vždy jsme povstali silnější.“ Perestrojkově přiznal i minusy: „Pro blokování mírového procesu, ale i pro naše chyby, naše chování, lidmi odmítané, náš chabý výkon, naše vzdálení se pulzu ulice a náš nedostatek kázně jsme prohráli parlamentní volby, a poté přišli o Gazu.“ Takto elegantně shrnul bilanci svých téměř pětiletých. Od začátku roku 2005, kdy byl po smrti Jásira Arafáta zvolen prezidentem, to už šlo s Fatahem z kopce. Prohrál volby s Hamásem (2006) a byl jím vypuzen z Gazy (2007). Co teď? Posílit odhodlání: „Naše orientace na mír neznámá, že budeme bezmocně přihlížet destrukci mírového procesu.“ Tato Abbásova slova mířila na Izrael, a to patřila ještě mezi mírná. Tak vypadá atmosféra generační změny v palestinském vedení, kterou analyzuje Izrael.

NIC PRO OBAMU

Pryč jsou doby, kdy Arafátův Fatah reprezentoval drtivou většinu Palestinců. Nyní si Fatah udržuje vliv na Západním břehu Jordánu, též mezi exilovými Palestinci v arabském světě i třeba v USA, ale rozhodně ne v Gaze. Čtyřem stům delegátů z Gazy prostě Hamás zabránil v cestě a v Ústředním výboru Fatahu bude z cel-

kem 22 členů jen jeden Gazan. Takhle to na své webové stránce *Mideast Media Analysis* shrnuje novinář Tom Gross.

Fatah se ovšem snaží reprezentovat plnou šíří názorových proudů. Proto se na sjezdu objevily i tak rozdílné postavy jako Sári Nusajbí a Chálíd Abú Asba. První z nich je intelektuál z Jeruzaléma, jenž tvrdí, že Palestinci by neměli provádět sebevražedné atentáty na izraelské civilisty. Druhý je terorista, jenž se v roce 1978 účastnil neblaze proslulého útoku na izraelský autobus, při kterém zahynulo 37 pasažérů (z toho 12 dětí).

Jak se ocitl na sjezdu muž odsouzený na dvanáct doživotních trestů? Snadno. Byl totiž propuštěn v rámci výměny vězňů, re-

Prezident Abbás a Hamdan Ašur před Arafátovým portrétem. Foto ČTK.

spektive zajatců. Ta připomínka není samoúčelná. Do ÚV Fatahu byl nyní zvolen i Marván Barghúti, muž, který si ve vězení kroutil pětinašobné doživotí za účast v pumových atentátech, ale zároveň je pokládán za možného Abbásova nástupce. Jak by se jím mohl stát? Třeba tak, že by byl propuštěn výměnou za svobodu pro desátníka Gilada Šalíta, drženího už tři roky v Gaze. Ministr obchodu Ben Eliezer k tomu řekl, že „mír se nedělá s krasoduchy, nýbrž s vůdci, kteří jsou schopni prosadit svou autoritu“, a že prý proti není ani ministr obrany Barak. Ministryně kultury Livnatová to

odmítá s tím, že „osvobozování vrahů pokrok v jednání s Palestinci nepřinese“.

Gross shrnuje sjezd, který oživil hesla jako „revoluce až do vítězství“ a „Fatah osvobodí Palestinu“, takto. Shromáždění Fatahu schválilo programovou rezoluci o právu Palestinců vzdorovat okupaci všemi prostředky včetně ozbrojeného boje (rozuměj terorem). Jiná rezoluce konstatuje, že Fatah nevzdá ozbrojený boj, pokud všichni palestínští uprchlíci nebudou žít v Izraeli. A další výslovně oponuje uznání Izraele jako židovského státu.

Podle Grosse tím Fatah jasně sdělil, že odmítá zásadu dvou států pro dva národy, státu židovského a státu palestinského, které by žily vedle sebe v míru. Ústupky izraelských vlád a tlak amerického prezidenta Obamy jen Fatah radikalizovaly, místo aby ho přiměly ke kompromisu, jak Obama doufal. Abbás v poznámkách, jež byly určeny uším Izraele, nikoli uším Obamy a evropských vlád, odmítl odsoudit násilí a delegátům sdělil, že Fatah se bude opět angažovat v ozbrojeném odporu.

POZOR NA GHUNEIMA

Politolog Barry Rubin probírá výsledky s opatrnou skepsí. Co se týče posunů na cestě k míru, nové vedení Fatahu je prakticky stejné jako to dosavadní. Co se týče předání moci nové generaci, to se projeví pouze v datech narození – v novém ÚV jsou lidé mladší, ale ideově ukotvení ve staré linii. (Nová vlna se starým obsahem, říká se tomu v Česku.)

Zvolení Marvána Barghútiho nepovažuje Rubin za vítězství mladší generace. Barghúti sice uspěl, ale neuspěl už žádný z jemu blízkých kandidátů – ani Džibril Radžúb (má dost nepřátel), ani Muhammad Dahlan (je zodpovědný za porážku od Hamásu v Gaze). Ti tři mladší muži jsou rivalové, nikoli spojenci. V novém vedení

Fatahu se objevili jen dva „kritici režimu“. Radikál Barghúti (navíc ve vězení) a liberální byznysmen Muhammad Štaje z agentury prosazující transparentnost a ekonomický rozvoj. A dva, to je málo.

Vidí-li Rubin ve změnách ve Fatahu nějaké nebezpečí, pak je to vzestup Abdala Mahira Ghuneima. Tento zásadní odpůrce dohod z Osla byl zvolen do ÚV jako první, a sice dvoutřetinovou většinou hlasů. Stane-li se za rok Abbásovým nástupcem v úřadu prezidenta Palestinské samosprávy, jakýkoli kompromis s Izraelem bude prý vyloučen. **ZBYNĚK PETRÁČEK**

Kalendárium

Pokud by šla řeč jen o vkladu židovských umělců do české kultury, nemohli bychom rok **1949** označit vůbec za špatný: kromě jiného se tu totiž před **60 lety** objevila dvě výjimečná díla: román Jiřího Weila *Život s hvězdou* a filmový debut mladého divadelního režiséra Alfréda Radoka *Daleká cesta*. Obě díla ale nemohla spatřit světlo světa v méně příhodnou dobu.

V roce 1949 začala naostro studená válka v bipolárním světě, vznikly dva německé státy s protichůdným společenským zřízením, bylo založeno NATO, „východní blok“ změnil politiku vůči Izraeli, spadla železná opona. Na její východní straně nabíralo na obrátkách násilí: v Česku se plnily pracovní tábory, přicházeli největší „poradci“, začínají procesy: v září je zatčena Milada Horáková, na sjezdu komunistů je vyhlášena za závaznou metoda „socialistického realismu“. Vágní definice té metody umožňovala mocenskou manipulaci s umělci a jejich díly. Oběti této manipulace se staly i *Život s hvězdou* a *Daleká cesta*.

Film i román mají mnoho společného, co dráždilo: jejich námětem je osud Židů za protektorátu, tématem střet člověka s odosobněným světem násilí, obě díla představují novum ve svém žánru, vymykají se z dobových estetických kánonů, obě svým způsobem předstihla dobu. Román i film byly podrobeny ostré kritice, po níž následovaly zákazy a postihy. *Život s hvězdou* byl stažen z prodeje, autor o dva roky později vyloučen ze Syndikátu českých spisovatelů. Přihlédl se k jeho románům *Moskva-hranice* z r. 1937 a rukopisné *Dřevěné lžiči*, v nichž jako jeden z prvních odhalil fungování stalinismu (*Dřevěnou lžiči* už nevydal, vyšla poprvé až v 70. letech v samizdatu).

Za *Život s hvězdou* sklídl Weil uznání svých přátel ze Skupiny 42 (Jiří Kolář aj.), zachoval se i obdivný dopis od Radoka. „Je to opravdu první kniha, která postihla přesně okupaci,“ píše mladý režisér Weilovi. „Zdávalo se mi vždycky, že všichni spisovatelé, kteří píšou o této době, vynalézali spoustu velkých slov, aby dokázali svou vlastní velikost. Vaše práce je pravým opakem.

Jste jako spisovatel pokorně skryt a ukryváte sebe ve jménu člověka. Vy opravdu milujete. Opravdu cítíte... Vím velmi dobře, jak tento námět mohl být tisícířím způsobem zneužit... Jak snadno jste si mohl vydupat věnce... A člověk má nejednou strašnou radost a chce se vychloubat, že tady ještě někdo píše, a jak píše!... Mnohokrát Vám děkuji. I za tatínka, který s hvězdou zemřel. Je to jejich zpověď, je to jejich život. I jejich smrt. Je to velký náhrobek malým mrtvým. A pro nás je Vaše dílo závazkem. Ještě jednou, nejpříjemnější díky.“

Veřejného ocenění svého stěžejního díla a satisfakce se Weil nedočkal: umořen ústrky a těžkou nemocí zemřel v prosinci 1959, tedy před **50 lety**. Jeho skon neznamenaly jediné české noviny.

Daleká cesta se směla promítat jen občas v malých okrajových kinech (definitivně byla zakázána až po Radokově emigraci); velkého ohlasu se však dočkala v zahraničí, dnes je řazena mezi deset nejvýznamnějších českých filmů v historii. Radok se pak proslavil jako spoluautor *Laterny magiky*, zařadil se mezi přední evropské divadelní režiséry; několik generací diváků (patří

k nim i autor této poznámky) nemůže zapomenout například na zážitek z jeho inscenace Rollandovy *Hry o lásce a smrti*, jež měla premiéru před **45 lety** v říjnu 1964. Jeho život byl plný zvrátů, po obdobích naplněných prací a úspěchy přicházely vynucené odchody ať z rasových nebo politických důvodů. Radok si trval vždy na svém a neměl to lehké ani doma, ani v exilu, kde roku 1974 – umořen steskem po domově a věčným zápolem s ideologií – zemřel (více viz např. v rozhovoru s jeho synem Davidem v *Rch* 3/2009). V tom trvání na svém si byli s Weilem podobní a zůstávají tak v naší paměti nejen jako autoři pozoruhodných děl, ale jako lidé a umělci výjimečně poctiví a stateční.

Z osobností, jejichž výročí připadají na září, si připomeneme tři: pražský vrchní rabín **JOM TOV LIPMAN HA-LEVI HELLER** (1579 Wallerstein–7. 9. 1654 Krakov), významný přívrženec haskaly **NAFTALI HERZ HOMBERG** (září 1749 Praha–24. 8. 1841 Praha), sionistický politik **JOSEF RUFISEN** (10. 3. 1887 Ostrava–21. 9. 1949, Tel Aviv).

ZMIZELÁ OLOMOUC

Je to už deset let, co vznikl projekt Židovského muzea v Praze nazvaný *Zmizelí sousedé*, jenž vybízí mladé lidi ve věku 12–18 let k pátrání po sousedech, kteří z jejich okolí zmizeli převážně v období druhé světové války. Projekt probíhá pod záštitou Kanceláře prezidenta republiky a byl vyhlášen v rámci konference Fenomén holocaustu ministerstvem školství. Z odstupe deseti let se dá říci, že jen málokterá, pokud vůbec nějaká, takto úředně a shůry vyhlášená akce dosáhla u nás takového rozšíření a kvality. Je to tím, že projekt *Zmizelí sousedé* stojí na vynikajícím nápadu: využil k tomu, aby děti seznámil s nedávnou, nijak přitažlivou minulostí, jejich zvědavost, touhu po dobrodružství, přirozenou chuť pátrat a objevovat, jejich zvýšenou citlivost. K dalšímu už není zapotřebí mnoho: zápisník, tužky, magnetofon, a pak učitelé, kteří děti dokážou strhnout. To se povedlo překvapivě často. Viditelným výsledkem jsou nejruznější výstavy a publikace, v nichž děti prezentují výsledky svého pátrání, a zároveň to, co se mimoděk naučily: jak zacházet s informacemi, jak je ověřovat a třídit, jak zacházet s jazykem atd.

Jednu takovou publikaci, výsledek několikaměsíční práce, vydala pod názvem *Nesmíme zapomenout* nedávno Fakultní základní škola dr. M. Horákové a MŠ Olomouc, připravila ji učitelka PhDr. L. Žváčková s jedenácti žáky z osmého ročníku; úzce přitom spolupracovali s Židovskou obcí v Olomouci. Publikace na první pohled patří k těm skromným, o to překvapivější je obsah (a také kvalitní obrazový doprovod). V úvodu čtenář nalezne krátkou zprávu o holocaustu, informaci o židovské komunitě v Olomouci, dále o terezínském ghettu, o Osvětimi, o osudech studentů vězněných v r. 1939 a o nuceně nasazených.

Každý z tematických okruhů je uveden základní informací a doplněn záznamem vyprávění pamětníků, které děti objevily. Jejich vzpomínky leckdy, jak jinak, opakují věci už známé, to však není důležité: každý takový záznam je cenný a nenahraditelný, v tuto chvíli je však nejcenějším samotný fakt setkání.

O tom, že žáci z osmiček a devítek toto setkání s minulostí skutečně prožili, svědčí poslední oddíl sborníčku: děti se pokusily vžít do situace Židů za holocaustu a své pocity zapsaly v ich formě. I když předpokládáme, že texty prošly redakcí, působí záznam jejich pocitů a představ autenticky a dojímavě.

tp

tp

Daleká cesta měla velký úspěch v cizině.

CESTA ŽIVOTA

■ Na **7. září** připadá 400. výročí úmrtí slavného rabiho Löwa. Pražské Židovské muzeum ve spolupráci se Správou Pražského hradu připravilo v Císařské konírně výstavu s názvem *Cesta života: Rabi Jehuda Leva ben Becalel (kol. 1525–1609)*. Na rozsáhlé výstavě je představena řada dobových rukopisů, tisků a artefaktů ze sbírek muzea i další vzácné předměty. O výstavě jsme psali v minulém čísle a v tomto na stranách 10–11. Pořádá do 8. listopadu.

RABI LÖW BY SE (NE)DIVIL ANEB GOLEM NA PALMOVCE

■ V neděli **13. září v 19.00** v synagoze na Palmovce (Ludmilina 601/34, Praha 8) pořádá o. s. Bejt Simcha ve spolupráci s o.s. Serpens večer plný hudby, tance a učeného i veselého povídání k 400. výročí úmrtí rabiho Jehudy Löwa.

Účinkují: **Rudolf Pellar, Tomáš Töpfer** – mluvené slovo & zpěv; **Jiří Stivín** – flétna; **Hana Frejčková & Marianna Borecká** – zpěv; **Michal Hromek** – kytara; **Trombenik** – 4/5 klezmerové kapely; **Jocheved** – soubor židovských tanců a další. Večer moderuje Petr Brod.

(Prodej vstupenek hodinu před začátkem anebo rezervace na tel. 776 427 349.) V rámci 5. ročníku cyklu *Neznámá hudba pražských synagog*.

KONCERT

V JERUZALÉMSKÉ SYNAGOZE

■ Dne **23. září od 19.30** se v pražské Jeruzalémské synagoze koná světová premiéra skladby izraelského dirigenta a skladatele **Elli Jaffeho** s názvem *Ner micva*. Jedná se o oratorium na liturgické motivy pro komorní orchestr, mužský sbor, tenor, baryton a vypravěče. Dále zazní židovské barokní oratorium z roku 1732, jež vzniklo v italském městě Casale Monferrato. Skladbu provede dirigent **Vojtěch Spurný** s komorním orchestrem Ensemble 18+. Jako sólistka vystoupí **Jana Lewitová**. Koncert se koná pod záštitou pražské židovské obce a izraelského velvyslanectví v ČR. (Vstupné 490 a 350 Kč.)

PODVEČER

YVONNE PŘENOSILOVÉ

■ Ve čtvrtek **24. září v 15.00** zavítá do velkého sálu Židovské radnice (Maiselova 18, Praha 1) moderátorka TV pořadu Kalendárium, kdysi televizní hlasatelka **Saskia Burešová**. (Pořádá se koná za finanční podpory Magistrátu hl. m. Prahy, změna programu vyhrazena.)

GUTFREUND V EKUMENĚ

■ Další z tradičních *Kulturních ekumen* Zuzany a Evžena Brikciusových bude věnována sochaři **Ottu Gutfreundovi** (1889–1927), v jehož kubistickém díle se české umění poprvé vřadilo do světové moderní avantgardy.

KULTURNÍ POŘADY

Otto Gutfreund: *Obchod*, 1923.

Nad jeho tvorbou a životem se zamyslí Michal Novotný, autor originální umělcovy biografie (*Jistý pan G.*, Praha 2000), historici umění Jiří Šetlík a Jaromír Zemina, sochaři Kurt Gebauer a Stefan Milkov a další. K setkání dojde **21. 9.** v 18 hodin v sále Boženy Němcové Památníku nár. písemnictví, Praha 1. Na ekumenu přispěla Nadace ŽOP.

VZDĚLÁVACÍ A KULTURNÍ CENTRUM ŽM V PRAZE

(Maiselova 15, Praha 1, 3. patro)

■ **Není-li uvedeno jinak, začínají pořady v 18 hodin a vstup na ně je 30 Kč.**

■ **2. 9.: Nacističtí zločinci v německém diskurzu.** Přednáška prof. dr. **Klause-Michaela Mallmanna**, profesora novodobých dějin na univerzitě ve Stuttgartu. Německy s českým překladem.

■ **15. 9.: V Praze i mimo ni:** místa spojená s životem a dílem pražských spisovatelů z pohledu **Judity Matyášové** a **Jana Jindry**, autorů knihy *Na cestách s Franzem Kafkou* (vyšlo v nakladatelství Academia), a **Dana Hrubého**, autora *Cesty Pražským kruhem* (vyšlo v nakladatelství XYZ). Moderuje Petr Brod. Obě knihy budou prodávány za zvýhodněnou cenu.

■ **16. 9.: Základy judaismu v pojetí pražského Maharala.** Cyklus přednášek vrchního zemského a pražského rabína **K. E. Sidona**.

■ **17. 9.:** Vernisáž výstavy fotografií **Libora Cabáka Zmizelá stopa židovských památek**. Snímky židovských hřbitovů, čtvrtí a synagog. Hudební doprovod: kvarteto Altera Pars. Vstup volný.

■ **21. 9.: Židovská společnost v Praze v době Maharalově.** Přednáška PhDr. **Leny Arava-Novotné**, ThD. z Ústavu židovských studií Husitské teologické fakulty UK. Přednáška z nového cyklu *Maharal a jeho doba* se uskuteční jako doprovodná akce k výstavě *Cesta života*.

■ **23. 9.: Blízký východ včera a dnes.** Arabský poloostrov, Jemen: Betel a kát – drogy, nebo životní styl? Cyklus přednášek Ing. **Jana Neubauera**.

■ **29. 9.: Náboženství, judaismus a demokracie.** Úvodní přednáška právníka a politologa **Marka Čejky** z nového cyklu *Náboženství a politika v Izraeli*.

■ **30. 9.: Z diaspor do země izraelské.** Úvodní přednáška přední české hebraistky a překladatelky doc. PhDr. **Jiřiny Šedinové**, CSc., z nového cyklu *Cesty izraelské literatury*, věnovaného současné izraelské literární tvorbě.

■ **Nedělní program pro děti a jejich rodiče:** **13. 9. ve 14.00: Lvíček Arje jde do školy.** Arje se učí psát. Arjeho učitelka vám dá sešit a brko a naučí vás hebrejsky se podepsat a napsat krátkou větu. Prohlídka: Starý židovský hřbitov. Jednotné vstupné 50 Kč. (Více na www.jewishmuseum.cz/vkc.)

VZDĚLÁVACÍ A KULTURNÍ CENTRUM ŽM V BRNĚ

(tř. Kpt. Jaroše 3)

■ **8. 9. v 18.00: Jeruzalém a Athény – svod, nebo inspirace?** Raná podoba kulturního prolínání a ovlivňování dvou způsobů pohledu na svět. Přednáška ThMgr. **Milana Klápetka**. Vstupné 20 Kč.

■ **15. 9. v 18.00: Z lásky k umění a sobě pro radost** – příběh umělecké sbírky Heinricha Gomperze, jehož kolekce položila základ sbírek dnešní Moravské galerie v Brně. Přednáška Mgr. **Jany Čipákové**. Vstupné 20 Kč.

■ **17. 9. v 15.30: Rabín Feder** – přednáška PhDr. **Zuzany Peterové**, psychoterapeutky, spisovatelky a novinářky, mj. autorky knihy o rabi Federovi. Ve spolupráci se Židovskou obcí Brno. Vstup volný.

■ **Neděle 20. 9. v 15.00: Roš hašana.** Dílna pro rodiče s dětmi od 4 let o významu a tradicích spojených s novým rokem. Vstupné 30 Kč.

■ **24. 9. v 18.00: Victor Young** – poslechový pořad MgA. **Jana Beránka**. Z cyklu *Hudebníci z diaspor* s podtitulem *Slavní židovští skladatelé Broadwaye a Hollywoodu*. Vstupné 20 Kč.

■ **29. 9. v 17.00: Závodníci o přežití (Terezín, Osvětim, Buchenwald).** Prezentace publikace **Milady Slunské**, která vyšla v květnu v nakladatelství Barrister & Principal. Autogramiáda, prodej knihy za sníženou cenu. Vstupné 20 Kč.

■ **Celý měsíc září máte možnost zhlédnout výstavu fotografií právníka a politologa Marka Čejky, nazvanou Jak se volí v Izraeli?** Vstup volný.

KULTURNÍ PROGRAM DSP HAGIBOR

(Vinohradská 159, Praha 10)

■ **9. září ve 14.30: Setkání na cestě.** Vernisáž výstavy fotografií **Daniely Kašťánkové**.

■ **16. září v 15.00: Roš hašana:** beseda s rabínem **Efrajím Sidonem**.

ŽO TEPLICE

■ V objektu Židovské obce v Teplicích je přístupna výstava nejzajímavějších studentských a žákovských prací ze soutěže Památníku Terézín za rok 2008.

DĚTI Z FOTOGRAFIE

■ Dne 8. 9. od 20.00 odvysílá Slovenská televize (STV 2) izraelský dokument filmu s názvem *Deti z fotografie*. Jedná se o autentický příběh slovenských židovských dětí, které byly v listopadu 1944 deportované do Osvětimi a dožily se osvobození. Ruský dokumentarista Alexander Voroncov zvětšil tyto děti na dnes už světznámé černobílé fotografii. Po odvysílání izraelského dokumentu následuje „na živo“ beseda s některými akterými filmu. *jw*

SYNAGOGA ÚŠTĚK

■ Srdečně zveme na výstavu grafických prací česko-německé malířky Otty Schneiderové, která se koná do **19. 9.** v synagoze v Úštěku.

SYNAGOGA KRNOV

■ Srdečně zveme na výstavu obrazů *Domov* autorky Marie Havlenové Saudkové (dcery fotografa Jana Saudka) v zimní modlitebně krnovské synagogy. Je přístupna do konce září a v případě zájmu je prodejní.

SYNAGOGA TURNOV

■ 12. září v 17.00 se koná literární pořad *Vzpomínka na Jiřího Ortena*. Účinkují Petr Pešek a Eva Kordová, hudbou doprovází Monika Szantó. Ve spolupráci s Městskou knihovnou Antonína Marka. Vstupné 30 Kč.

■ 18. září od 20.44 se koná přednáška *Židovská mystika – kabala*. V tuto chvíli zároveň začíná novoluní a židovský nový rok 5770. Přednáší správkyňe synagogy Terezie Dubinová, PhD. Vstupné 30 Kč.

■ 22. září v 18.00 se koná přednáška a beseda *Izrael: Politika Evropské unie a České republiky vůči zemím Blízkého východu*. Přednáší PhDr. Jana Hybášková, arabistka a orientalistka, předsedkyně Evropské demokratické strany a bývalá europoslankyně. Vstupné 30 Kč.

■ V září stále trvá výstava fotografií Mgr. Pavla Jakubce *Židovské hřbitovy Čech a Moravy* na ženské galerii synagogy Turnov. Otevřeno denně kromě pondělí 9–17 hodin.

JIČÍNSKÝ ŠOULET POPRVÉ

■ Jednodenní festival Jičínský šoulet se uskutečnil poprvé v neděli, dne 16. srpna. S velkým zájmem veřejnosti se setkala přednáška o židovské kuchyni s ochutnávkou šouletu, komentovaná prohlídka židovského hřbitova v Jičíně i promítání filmu *Na konci světa doleva*. Vrcholem akce byl houslový koncert Alexandra Shonerta v synagoze, který se uskutečnil za přítomnosti velvyslance Státu Izrael v ČR, pana Jakova Levyho. Pořádalo Občanské sdružení Baševi Jičín. *vš*

VÝZVY ZPRÁVY**INZERCE****NEDĚLNÍ ŠKOLA**

■ Židovská nedělní škola v Praze má poslední volná místa pro děti od 5 let. Pořádá občanské sdružení Chinuch. Koná se zhruba jednou za tři týdny v neděli od 10 do 12 hodin. Dvě třídy – mladší děti (5–7 let) a starší (8–12 let). Základy židovských svátků, židovský životní cyklus, příběhy z Tóry, modlitby, základní úvod do hebrejštiny, vše přizpůsobeno věku dětí. Zároveň v téže době probíhá program pro rodiče (diskuse s rabínem nebo hebrejská konverzace). Kontakt: tel. 604 178 620, e-mail: ishi@humlak.cz. Těšíme se na vás, začínáme v září.

VÝLET PARNÍKEM

■ Středisko sociálních služeb ŽOP a Česko-německý Fond budoucnosti pořádají výlet parníkem k Vyšehradu. Koná se v neděli **6. 9.** v 10.00 hod, konec ve 12.00, nástupní místo nábřeží mezi Štefánkovým mostem a nemocnicí Na Františku. Cena: 50 Kč za osobu, děti zdarma. Program: prezentace dobrovolnických aktivit ASF Berlin; židovské písně – Klezmer; host – rabi Sidon – Židovské svátky; stolní hry pro děti. Účast nahlaste laskavě Rut Sidonové, tel. 602 373 597.

PROGRAM BEJT SIMCHA

■ Sobota **12. září** od 10 hodin, synagoga v Turnově: šachrit s ŽO Liberec, vede rabín Tomáš Kučera; po bohoslužbě následuje společný oběd a studium. V případě zájmu o účast na obědě a šiu ru je potřeba se přihlásit nejpozději do **8. 9.** na ŽO Liberec u paní Ley Adamové (telefon 485 103 340 nebo email info@kehila-liberec.cz).

VYSOKÉ SVÁTKY 5770: Všechny bohoslužby vede rabín Moshe Yehudai (Izrael).

Erev Roš hašana – pátek **18. 9.:** maariv od 18 hodin v Libeňské synagoze (na Palmovce); 1. den Roš hašana – sobota **19. 9.:** šachrit v 10 hodin v Libeňské synagoze; přednáška a havdala v 18 hodin v Bejt Simcha (Mánesova 8, Praha 2).

Jom kipur: erev Jom kipur – neděle **27. 9.:** Kol nidre, maariv od 19 hodin v Pinkasově synagoze; Jom kipur – pondělí 28. 9.: šachrit v 10 hodin v Pinkasově synagoze. Přednáška, neila a ukončení půstu od 18 hodin v Bejt Simcha (Mánesova 8, Praha 2).

Pravidelné akce: kabalat šabat každý pátek od 18 hodin.

hodiny pro veřejnost: až do odvolání pouze po předchozí telefonické dohodě (724 027

929, 222 251 641), e-mail: kehila@bejtsimcha.cz, web: www.bejtsimcha.cz.

HAKOACH HRY

■ Již 15. sportovní hry se konají v Praze v areálu České zemědělské univerzity v Suchdole, a to **od 11. do 13. září.** Zveme hlavně rodiče s malými dětmi, pro které je připraven zajímavý program. Pro mimopražské je zajištěno ubytování na koleji, cena lůžka je 290 Kč. Bližší informace viz Rch 8/09 a e-mail info@hakoach.cz.

HAKOACH PRO DĚTI

■ Sportovní klub Hakoach otvírá od září sportovní klub pro děti ve věku 7–14 let. Hlavním zaměřením bude fotbal, ale i další aktivity, rozdělené do bloků během 1,5 hodinového cvičení.

Tréninky se budou konat jednou týdně v odpoledních hodinách v karlínské sokolovně (stanice metra C a B Florenc) pod vedením zkušeného certifikovaného instruktora s praxí v Izraeli a USA.

Hlásit se mohou všechny (i česky nehovící) děti na e-mailu info@hakoach.cz.

Tak neváhej a pojď s námi sportovat!

WIZO

■ Milé členky, členská schůze se koná dne **23. září** v 15.00 hodin v přizemí ve velkém sále Židovské radnice (Maiselova 18). Výbor se sejde **16. září** v 15.00 hodin v Jáchymově ulici č. 3.

SDRUŽENÍ ŽIDOVSKÝCH ODBOJÁŘŮ A VOJÁKŮ

■ Zve své členy a příznivce na plenární zasedání ve čtvrtek **10. září** v 10.00 ve 3. patře radnice ŽOP. Program: Naši rodiče bojovali proti nacistům, blahopřání jubilantům. Ozvučení a obcerstvení je zajištěno. Další plenární zasedání se koná **8. října**, program bude upřesněn.

PODĚKOVÁNÍ

■ Srdečně děkujeme paní **ELISCE HOMOLKOVÉ-WEISLOVÉ** z Ostrova nad Ohří, která darovala 3 tisíce Kč na opravu zřícené ohradní zdi židovského hřbitova v Rakovníku.

Správa budov a hřbitovů, ŽOP

VÝZVA

■ Pátrám po osobách, které znaly moji matku **Věru Dostalovou**, rozenou Drobno, nar. 1948, zemřela v ČR 1976, případně mého děda p. Ladislava Drobnoho nar. 1924, zemřel v Kanadě 1991. Prosím, ozvěte se mi na telefon 606 626 096, případně do redakce *Rch*, pokud jste uvedené osoby znali. Děkuji. *MUDr. Jiří Dostal*

OPRAVA

V červencovém čísle *Rch* jsme na straně 16 nesprávně uvedli jméno tvůrce portrétu šachisty Richarda Rétiho, který vytvořil malíř David Friedmann (1893–1980). Za chybu se omlouváme a panu Hanuši Grabovi děkujeme za upozornění. *red*

ŽNO BANSKÁ BYSTRICA

Srdečně blahoželáme našim členom: pani Helena Kartalová, nar. 30.7. – 88 rokov; pán Juraj Turčan, nar. 9.8. – 71 rokov; pán Ervin Dolný, nar. 14.8. – 60 rokov; pán Ladislav Welward, nar. 17.8. – 72 rokov; pani Viera Kordová, nar. 20.8. – 77 rokov; pani Terézia Gubitsová, nar. 13.9. – 84 rokov; pani Edita Belanová, nar. 17.9. – 87 rokov, a pán Andrej Ambroš, nar. 21.9. – 86 rokov. *Ad mea veesrim šana!*

ŽNO BRATISLAVA

V mesiaci **septembri** oslavujú: pán Juraj Alexander – 65 rokov; pani Viola Alexandrová – 96 rokov; pani Dagmar Dvorská – 78 rokov; pán Peter Havaš – 74 rokov; pani Doc. RNDr. Mária Hvastijová, DrSc. – 73 rokov; pani Helena Kurzová – 95 rokov; pani Mária Orsághová – 75 rokov; pán Ivan Mahler – 80 rokov; pán Nathan Karol Steiner – 76 rokov; pán Dr. Jozef Weiss – 76 rokov; pani Dr. Mária Weisssová – 76 rokov, a pani Renne Žiaková – 81 rokov. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO BRNO

V **září** oslavujú narodeniny naši členové: pan Petr Fiša, nar. 15.9. – 54 let; pan Arnošt Goldflam, nar. 22.9. – 63 let; pani Judita Klauberová, nar. 27.9. – 88 let; pan David Kšica, nar. 13.9. – 34 let; pani Helena Nėdbalová, nar. 23.9. – 84 let; pani Hana Nėmečková, nar. 30.9. – 27 let; pani Eva Neufeldová, nar. 28.9. – 76 let; pani Eva Pěnčiková, nar. 8.9. – 77 let; pani Ruth Rossi, nar. 19.9. – 83 let; pani Ráchel Michaela Selingerová, nar. 20.9. – 36 let; pani Gizela Straková, nar. 12.9. – 82 let; pani Růžena Svobodová, nar. 13.9. – 61 let, a pani Michaela Walsbergerová, nar. 10.9. – 34 let. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO DĚČÍN

V **září** oslavujú: pani Božena Jelínková, nar. 28.9. – 51 let; pani Ivana Kovtunová, nar. 9.9. – 30 let; pan Janet Narodetsky, nar. 10.9. – 50 let; pani Zlata Palkovičová, nar. 9.9. – 25 let; pan Ing. Karolína Ptáčková, nar. 25.9. – 36 let; pan Viktor Sanovec, nar. 9.9. – 66 let; pani JUDr. Marie Siritková, nar. 8.9. – 62 let; pan Karel Šetelík, nar. 12.9. – 57 let; pan Václav Tůma, nar. 12.9. – 64 let, a pani Susan Wolkowicz, nar. 2.9. – 66 let. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO KARLOVY VARY

V **září** blahopřejeme pani Anně Lustigové, nar. 22.9. – 50 let, a pani Ildikó Lőrintzy, nar. 26.9. – 39 let. *Ad mea veesrim šana!*

ŽNO KOŠICE

V **septembri** oslavujú pani Ida Lacková, nar. 14.9. – 92 rokov; pán Štefan Gőmőri, nar. 5.9. – 89 rokov; pani Margita Batová z Tor-

**ZPRÁVY
Z OBCÍ**

naře, nar. 19.9. – 88 rokov; pani Margita Bayerová, nar. 7.9. – 87 rokov; pani Judita Grünbergerová, nar. 15.9. – 87 rokov; pani Hermína Salzerová, nar. 22.9. – 87 rokov; pán Zoltán Langer, nar. 29.9. – 86 rokov; pani Valérie Forbátová, nar. 12.9. – 85 rokov; pani Alžbeta Starková, nar. 14.9. – 85 rokov; pani Barbara Klimová, nar. 26.9. – 84 rokov; pani Klára Friedová, nar. 4.9. – 83 rokov; pani Berta Grossová, nar. 16.9. – 82 rokov; pán F. Csaba Kende, nar. 7.9. – 76 rokov, a pani Eva Breinerová, nar. 21.9. – 72 rokov. *Ad mea veesrim šana!*

S lútosťou oznamujeme, že v júli zomreli: pani Magdaléna Schwarczová, rod. Neufeldová (92 r.), a pani Ella Veronika Foltýnová, rod. Weinbergerová (89 r.). *Zichrona livracha!*

ŽO LIBEREC

V **září** oslavujú: pani Jitka Špačková, nar. 1.9. – 20 let; pan Pavel Gerő ml., nar. 16.9. – 35 let, a pani Eva Gärtnerová, nar. 23.9. – 71 let. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO OLOMOUC

V **září** oslaví své narodeniny: pan Tomáš Fürst, nar. 23.9. – 73 let; pani Eva Franklová, nar. 5.9. – 62 let; pan Matyáš Ritter, nar. 15.9. – 16 let; pan David Ritter, nar. 15.9. – 16 let, a pani Eva Skládalová, nar. 14.9. – 62 let. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO OSTRAVA

V **září** slaví narodeniny tito naši členové: pani PhDr. Judita Freundlichová, nar. 16.9. – 72 let; pan Petr Grünberger, nar. 11.9. – 34 let; pan Mgr. MgA. Michal Kubíček, nar. 23.9. – 35 let; pan MUDr. Jaroslav Meisels, nar. 27.9. – 61 let; pani Helena Presserová, nar. 30.9. – 93 let; pani Věra Rolková, nar. 13.9. – 71 let; pani Dr. Eva Saunders, nar. 10.9. – 51 let; pani Olga Urbanová, nar. 15.9. – 39 let; pani Věra Vaňková, nar. 23.9. – 82 let, a pan Radim Voznica, nar. 13.9. – 27 let. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO PLZEŇ

V **září** oslaví narodeniny tito naši členové: pan Milan Theiner, nar. 9.9. – 54 let; pan Ing.

Jan Fialka, nar. 12.9. – 77 let; pan Arnošt Bergmann, nar. 20.9. – 53 let; pan Jiří Lőwy, nar. 23.9. – 52 let; pani Lili Bergmannová, nar. 24.9. – 84 let, a pani Eva Vojtěchová, nar. 28.9. – 50 let. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO PRAHA

V **září** oslavujú: pani Františka Adamová, nar. 9.9. – 84 let; pani Melinda Avratová, nar. 29.9. – 88 let; pani Eva Bielová, nar. 25.9. – 89 let; pan Andrej Fábry, nar. 17.9. – 90 let; pani Alžbeta Hauserová, nar. 22.9. – 91 let; pani Regina Hejnová, nar. 18.9. – 85 let; pan Ondřej Herškovič, nar. 27.9. – 92 let; pani Johanna Hušková nar. 4.9. – 83 let; pani Eva Kleinová, nar. 6.9. – 86 let; pani Heda Kovaly, nar. 15.9. – 90 let; pani Helena Krouská, nar. 12.9. – 88 let; pani Marie Majerová, nar. 29.9. – 86 let; pan Michail Michajlov, nar. 9.9. – 75 let; pani Helena Nolová, nar. 30.9. – 86 let; pan Ladislav Palkovič, nar. 14.9. – 90 let; pan Josef Salus, nar. 1.9. – 86 let; pani Renée Skálová, nar. 28.9. – 80 let; pan Milouš Stodola, nar. 30.9. – 88 let; pani Viera Šlesingerová, nar. 5.9. – 85 let; pan Leo Tauber, nar. 14.9. – 89 let, a pani Hana Trávová, nar. 10.9. – 84 let. *Ad mea veesrim šana!*

ŽNO PREŠOV

V **septembri** oslaví: pani Aurélia Bleichová, nar. 4.8. – 96 rokov, a pani Judita Regušová, nar. 4.8. – 81 rokov. *Ad mea veesrim šana!*

Oznamujeme smutnú správu: dňa 26. 7. nás navždy opustil dlhoročný člen Židovskej náboženskej obce v Prešove a jej čestný predseda pán MUDr. Otto Schwalb vo veku 84 rokov po dlhšej a ťažkej chorobe. Pohrebne obrady na neologickom židovskom cintoríne v Prešove vykonal pán Peter Haber. *Zichrona livracha!*

ŽO TEPLICE

V **září** oslaví narodeniny tito naši členové: pan ing. Tibor Farkaš, nar. 25.9. – 88 let; pan Miloš Lichtenstein, nar. 6.9. – 28 let; slečna Sonja Lichtensteinová, nar. 18.9. – 63 let; pani Tereza Skálová, nar. 26.9. – 24 let; pan Jiří Goebelt, nar. 13.9. – 82 let; pan Oldřich Látal, nar. 9.9. – 49 let; pan Vít Lichtenstein, nar. 7.9. – 24 let; slečna Markéta Lichtensteinová, nar. 10.9. – 27 let; Samuel Látal, nar. 9.9. – 10 let; pan Dominik Látal, nar. 17. 9. – 16 let; pani Shindly Faerman, nar. 20. 9. – 78 let, a slečna Gabriela Becková, nar. 1.9. – 34 let. *Ad mea veesrim šana!* Přeje celá teplická obec.

ŽO ÚSTÍ NAD LABEM

V měsíci **září** oslaví narodeniny kantor obce pan David Markovič a členka obce pani MUDr. Antonie Chuchutová. Dále oznamujeme, že pani Janě Krausové se dne 3. 8. 2009 narodila holčička Karolínka. *Ad mea veesrim šana!*

IZRAEL A NATO

Poprvé v historii Izraelského státu se jednotky Cahalu aktivně zúčastní manévrů námořních vojsk NATO ve Středozemním moři. Jedná se o námořní nácvič v rámci protiteroristické operace Aktivní snaha (OAE, Operation Active Endeavor). Tento program byl zahájen po 11. září 2001 a pod vedením Itálie sdružuje členské země NATO s přístupem ke Středozemnímu moři; ústředím OAE je Neapol, kde si představitelé předávají informace týkající se námořního teroru a podezřelých plavidel v oblasti. Program je otevřen i nečlenskými zeměmi: kromě Izraele zvažují účast Maroko a Alžírsko, zájem projevil též Rusko a Ukrajina.

Izrael se již účastnil řady cvičení NATO, ale dosud do vojenských operací Aliance nikdy nevyslal jednotky nebo námořní loď, jak se zřejmě stane nyní.

RABÍNI A REFORMA ZDRAVOTNICTVÍ

Prezident Barack Obama vyzval na konferenci představitelů židovského reformního hnutí, aby rabíni pomohli prosadit změnu zdravotního systému, jenž je v současné době jedním z největších problémů USA. Stalo se tak v rámci snahy oslovit reprezentanty všech náboženských skupin v zemi, aby mezi svými přívrženci podpořili plán na všeobecné zdravotní pojištění. „V záležitostech života a smrti jsme Božími partnery,“ prohlásil Obama k rabínům.

KULTURNÍ CENTRUM V RIU

V centru Ria de Janeiro, v luxusní čtvrti Leblon, bylo otevřeno velké židovské kulturní středisko. Plánují se v něm přednášky, kurzy, diskuse, výstavy, projekce týkající se židovské kultury, historie a judaismu, ale také dalších menšin žijících v zemi. Expozice mají oslovit nejširší veřejnost, především jsou určeny školám a studentům.

OSLAVY KNUTA HAMSUNA

Norsko si připomíná stopadesáté výročí narození spisovatele Knuta Hamsuna. Norská vláda prohlásila letošek „Hamsunovým rokem“ a plánuje otevřít muzeum na jeho počest. Problém je v tom, že Hamsun byl velký sympatizant nacismu, dokonce věnoval svou Nobelovu cenu, již získal roku 1920, ministru propagandy Goebbelsovi. Z tohoto důvodu se proti oslavám autora ohradilo mezinárodní Nadace Raoula Wallenberga. V dopise upozornila, že je zarážející, že stát, který se nedávno stal předsedajícím zemí Výboru pro mezinárodní spolupráci ve vzdělávání o holocaustu, oslavuje nacistu. Norské ministerstvo zahraničí odpovědělo, že akce

ZPRÁVY ZE SVĚTA

Marc Chagall: *Anděl*. Detail z vitráže v Mohuči.

spojené s Hamsunovým výročím se soustředí též na jeho nacistickou minulost, a tím poslouží i ke vzdělávání o šoa.

DAVID GROSSMAN KANDIDUJE NA CENU MÍRU

Známý izraelský spisovatel David Grossman (česky vyšel jeho román *Viz: láska*) se ocitl v nejužším výběru kandidátů na literární cenu míru, jež se uděluje v americkém Daytonu (stát Ohio). Grossman byl vybrán v kategorii non-fiction, a sice za knížku nazvanou *Psaní ve tmě* (2006), sbírku šesti esejů o izraelské politice a kultuře. Je v ní zařazen i projev o libanonské válce, ve které zahynul jeho syn Uri.

OPRAVA BEJRÚTSKÉ SYNAGOGY

Se souhlasem libanonské vlády, městských úřadů i Hizballáhu se začalo s opravami hlavní synagogy v Bejrútu. Financují ji soukromí dárci a jedna libanonská stavební firma (patřící rodině zavražděného premiéra Harírího). Synagoga, jež pochází z dvacátých let minulého století, stojí blízko parlamentu v centru města. Byla vážně poškozena během občanské války v letech 1975–1990, kdy ji dav vytloukl a vytrhal i elektrické vedení. Před občanskou vál-

kou žilo v zemi asi 20 000 Židů, nyní se jedná o několik desítek.

ČLÁNEK O ORGÁNECH

Švédský nejprodávanější list *Aftonbladet* otiskl nedávno článek o tom, že počínaje rokem 1992 izraelské vojáky odebírají mladým Palestincům, které zabili, tělesné orgány. Proti článku se ostře ohradilo izraelské ministerstvo zahraničí a žádalo po švédském protějšku, aby autorovi článku nařídilo, aby předložil důkazy. Švédský ministr zahraničí Carl Bildt žádosti nechce vyhovět s tím, že ve Švédsku je v ústavě zakotvena svoboda tisku. Nařčení z antisemitismu pak odmítl, neboť, jak řekl, „odsuzování antisemitismu je jediný bod, na němž se celý švédský parlament naprosto shodne“.

NĚMEČTÍ ŽIDÉ A MEIN KAMPF

Ústřední rada německých Židů podpořila volání německých akademiků, aby se znovu vydal Hitlerův protizidovský pamflet *Mein Kampf*, ovšem se seriózním historickým komentářem. „Měla by se připravit kritická edice připravená historiky, aby se bránilo neonacistům, kteří z šíření knihy profitují,“ řekl Stephan Kramer, tajemník Rady. Podle Kramera je text dostupný na internetu. S jeho slovy souhlasí profesor Bankier, předseda Mezinárodního institutu pro výzkum holocaustu v Jad vašem. „Bylo by lepší, aby kniha vyšla s odbornými poznámkami, které by vysvětlily, co ta slova měla znamenat, které části jsou lži a báchorky vyprávěné autorem.“ Práva na text vlastní stát Bavorsko, který novému vydání brání. *Mein Kampf* se nesmí vydávat ani v Rakousku a Holandsku, povolený je ale např. ve Švédsku, USA či Francii.

am

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, Telefon / fax 242 487 330, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Jiří Daniček, Alice Marxová, Tomáš Pěkný (šéfredaktor). Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Distribuce pro předplatitele provádí v zastoupení vydavatele společnost Mediaservis s.r.o., Zákaznické centrum Moravské nám. 12D, 659 51 Brno, tel.: 541 233 232; fax: 541 616 160, e-mail: zakaznickecentrum@mediaservis.cz, reklamace: 800 800 890. Předplatné pro Slovensko MAGNET press, Slovakia s.r.o. P.O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@press.sk. Předplatné do zahraničí vyřizuje administrace Roš chodeš. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 1. 9. 2009. Cena 15 Kč (SR: 0,93 €)